

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра нової та новітньої історії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: **“Зони вільної торгівлі як інструмент зовнішньої політики
США в кінці ХХ- на початку ХХІ ст.”**

Виконала: студентка ІV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
6.020302 – історія
Супрун Наталія Олександрівна

Керівник: к. і. н., доц. Ченчик Д. В.

Рецензент: к.і.н. Крютченко М. Л.

Харків –2023

Зміст

Вступ.....	3.
Розділ 1. Становлення і розвиток зони вільної торгівлі NAFTA наприкінці 1980-х – на початку ХХІ ст.	12
Розділ 2. Латиноамериканський та Азійсько-Тихоокеанський вектор торгівельної політики адміністрацій Б. Клінтона та Дж. Буша молодшого.....	30
Розділ 3. Обговорення проекту Транстихоокеанського партнерства за президенства Б. Обами та Д. Трампа.....	64
Висновки.....	77
Список джерел та літератури.....	81

Вступ

Актуальність теми. В сучасній науці активно розроблюються проблеми становлення та розвитку інтеграційних процесів у світовому співтоваристві. Значний науковий інтерес робота представляє в контексті дослідження міжнародної інтеграції як об'єднувального фактору на прикладі торгівельної інтеграції США з країнами Північної, Латинської Америки, а також Азійсько-Тихоокеанським регіоном у другій половині XX – на початку XXI ст.

Після закінчення Другої Світової війни, економіка багатьох країн знаходилась в стані кризи. Стрімкий ріст промисловості в 60-90-х рр. XX ст. і відповідний розвиток торгівлі, сприяли трансформації поглядів керівництва країн на способи міждержавного співробітництва. Це призвело до активізації інтеграційних процесів в різних регіонах світу. Тенденція розпочалась в країнах Південно-Східної Азії, які на основі спільних політико-економічних інтересів створили об'єднання ASEAN. Країни Західної Європи також розглядали політико-економічну інтеграцію як основу якісного розвитку державних взаємовідносин. В свою чергу країни Північної Америки пішли власним шляхом, розвиваючи спільні зони вільної торгівлі з ядром у Сполучених Штатах. Поступово вільна торгівля стала одним з головних засобів реалізації зовнішньої політики США.

Таким чином, дослідження проектів зон вільної торгівлі становить інтерес не лише як інструмент зовнішньої політики США, а і як метод політичного впливу на міжнародне співтовариство. Аналіз функціонування цих проектів залишається актуальним, оскільки уряди країн не припиняють пошук найбільш ефективних методів інтеграції. В сучасному глобальному світі, міжнародні відносини розвиваються в багатьох напрямках і створення зон вільної торгівлі є одним із пріоритетних інструментів їх здійснення.

Об’єкт дослідження – зовнішньополітична стратегія США відносно країн Північної, Латинської Америки та Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Предмет дослідження – еволюція торгівельно-економічних відносин Сполучених Штатів з країнами-учасниками зон вільної торгівлі.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з початку з 1988-х рр. XX ст. по 2018 р. Нижня хронологічна межа обумовлена підписанням угоди про вільну торгівлю з Канадою та процесом становлення тристороннього блоку NAFTA – першого в історії США багатостороннього торгівельно-інтеграційного об’єднання. Вибір періодизації також обумовлений зовнішньополітичними критеріями – початок 90-х рр. XX ст. знаменувався закінченням Холодної війни і початком нового періоду постбіполярного світоустрою. В цей час, в різних регіонах світу активізуються внутрішньо-інтеграційні процеси і Сполучені Штати успішно переймають цю ініціативу, адаптувавши під власні політико-економічні задачі. Верхня хронологічна межа пов’язана з заявою адміністрації Д. Трампа 23 січня 2017-го р. про припинення існування домовленостей щодо проекту Транстихоокеанського партнерства.

Географічні рамки дослідження охоплюють територію Північної, Латинської Америки та країн, що входять до складу Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Ступінь розробленості проблеми. Проблематика розвитку зон вільної торгівлі в зазначений період широко проаналізована у сучасній науці, однак більш вузька проблема фрітрейдерства як інструменту геополітичної інтеграції значно зменшує кількість досліджень. Питання зміни підходів американської адміністрації до фрітрейдерської політики залишає немалий простір для дослідження.

Аналіз історіографії. При написанні роботи, основну частину складали статті та наукові публікації західноєвропейських та американських дослідників. Неабиякий інтерес при розробці питання торгівельних відносин США з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону представляють роботи східноазійських науковців. Незважаючи на невеликий доробок українських

дослідників в цьому питанні, їх роботи з проблематики загальної американської зовнішньої політики є цінним дослідницьким матеріалом. Частина матеріалу також представлена роботами російських дослідників.

Західна історіографія представлена великою кількістю робіт, присвячених становленню інтеграційних процесів в цілому та розвитку торговельних відносин зокрема. З 80-х рр. XX ст. західні науковці активно досліджували питання економічних відносин. Особливістю західної історіографії є те, що переважна більшість робіт написана економістами, політологами, спеціалістами в галузі міжнародних відносин. Певною мірою це становить проблему для дослідження, оскільки немає чіткої історичної оцінки зовнішньополітичних етапів розвитку.

В цілому, західну літературу можна поділити за проблемно-хронологічним принципом на такі групи:

- дослідження зон вільної торгівлі: до цієї групи належать роботи, присвячені розвитку визначеного проекту ЗВТ
- роботи, присвячені дослідженню американської зовнішньої політики в цілому
- дотична до теми література: до неї відносяться роботи, присвячені двостороннім відносинам країн Північної Америки, Азійсько-Тихоокеанського регіону

В рамках **першої групи** було опрацьовано значну кількість робіт, присвячених питанню становлення і розвитку окремих проектів зон вільної торгівлі (NAFTA, FTAА, TPP)

¹. Також до цієї групи увійшли роботи, присвячені проблематиці двосторонніх торговельних відносин США¹.

¹ Hufbauer G. C. NAFTA: An Assessment //Institute for international economics. Washington. 1993. p. 186; Cameron M.A., Tomlin B.W. The Making of NAFTA // Cornell University Press, 2000. 259 p.; Ferguson I. M. Villareal M.A. NAFTA // Cornell University press. 2015.: <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/78581> (дата звернення 23.04.2021); Ferguson I. F., McMinimy M. A. the Trans-Pacific Partnership (TPP). Negotiations and Issues for Congress. 2015. 56 p.:<https://sgp.fas.org/crs/row/R42694.pdf> (03.12.2022).; Tapias A.A. NAFTA: The Challenges of an Uncertain

Друга група досліджень представляє масив робіт присвячених проблемі розвитку зовнішньої політики США. В цій групі робіт, проблема торгівельно-економічної політики розглядається в контексті зовнішніх відносин, що допомагає визначити місце цієї сфери в американській зовнішній політиці в певний проміжок часу.

Третя група робіт надає можливість подивитись на проблематику дипломної роботи через призму зовнішньополітичних тенденцій, які відбувались в країнах Латинської Америки та Азійсько-Тихоокеанському регіоні².

Даючи оцінку західній історіографії, варто відзначити чітку структурованість робіт за проблемним принципом – часто питання розвитку визначеного блоку вільної торгівлі, розглядається з точки зору економічних інтересів конкретної американської адміністрації.

Одними з найбільш вагомих робіт в західній історіографії є дослідження політологів та економістів Hufbauer G. C. та Jeffrey J. Schott. Роботи дослідників охоплюють проблематику розвитку багатосторонніх зон вільної торгівлі з 1990-х рр. XX ст. до наших часів. Найбільш вичерпною з питань становлення та розвитку Північноамериканської зони вільної торгівлі є робота “NAFTA revisited: Achievements and challenges”

Negotiation, 2017.:https://ieim.uqam.ca/IMG/pdf/chroniques_des_ameriques_-_nafta.pdf (дата звернення 20.09.2022); Cheong I. Negotiation for the Trans-Pacific Partnership Agreement: Evaluation and Implications for East Asian Regionalism // Asian Development Bank Institute, 2013.:<https://www.adb.org/publications/negotiations-trans-pacific-partnership-agreement-evaluation-and-implications-east-asian> (дата звернення 10.10.2022).; Cordonier M. C. Sustainable Development in the Negotiation of the FTAA // Fordham International Law Journal, 2003. P. 1118 – 1206.; Long T. Echoes of 1992. The NAFTA Negotiations and North America now. Mexico, 2014. 44 p.; Wong L. U.S. Foreign-Trade Zones: Background and Issues for Congress. 2019. 28 p.: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R42686.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).

¹ Odell J. S. Negotiating Trade. Developing Countries in the WTO and NAFTA // Cambridge University Press, 2006.; Rosenblum M. U.S. Relations with Mexico and Central America, 1977-1999. San Diego, 2000. 94 p.; Fergusson I.F. United States – Canada Trade and Economic Relationship: Prospects and Challenges, 2011. 25 p.:<https://sgp.fas.org/crs/row/RL33087.pdf> (11.10. 2022).; Villareal M. A. Mexico's Free Trade Agreements. 2017. 17 p.:<https://sgp.fas.org/crs/row/R40784.pdf> (21.05.2023).; Tuomi A. K. The Canada-U.S. Free Trade Agreements: Implications for the Bilateral Trade Balance // Maryland Journal of International Law, 1988. № 13. P. 105-124.; Frankel J. A., Kahler M. Regionalism and Rivalry: Japan and the United States in Pacific Asia. 488 p.

¹. Інтерес в роботі представляє підхід авторів до розробки проблеми. Разом з цим, один з дослідників безпосередньо брав участь в перемовинах в складі однієї з переговорних груп, що дає змогу пролити світло на політичний аспект прийнятих рішень в рамках переговорів NAFTA.

Російську історіографію можна розподілити за тематичним принципом на декілька груп:

- дослідження інтеграційних відносин в рамках зон вільної торгівлі NAFTA, FTAА, TRP².
- оцінка зовнішньої політики США³.
- суміжні до теми дослідження роботи⁴.
- загальні роботи з тематики інтеграції⁵

Однією з визначних робіт, присвячених розвитку інтеграційних процесів в Північній Америці є праця Атаєва М.Р. Автор розглядає розвиток і кризові явища, які виникають у США в інтеграційних відносинах з сусідніми Північноамериканськими країнами через призму тенденцій в глобальних інтеграційних процесах. Автор охоплює і проблематику інтеграції країн Латинської Америки, що дає змогу прослідкувати спільні та відмінні риси Північноамериканської та Латиноамериканської інтеграції⁶. Позитивним моментом є те, що автор дослідження є істориком і надає детальну періодизацію, що часто є проблемою в роботах економістів та політологів.

¹ Hufbauer G.C, Schott J.J. NAFTA Revisited: Achievements and Challenges // Institute for International Economics, Washington 2005.;

² Комкова Е.Г. Перспективы НАФТА // США и Канада: экономика, политика, культура. С. 5-19;

Комкова Е.Г. Североамериканская модель интеграции // ИСКРАН. М. 2011 С. 20-134.;

³ Печатнов В.О., Манькин А.С. История внешней политики. М.2012. 672 с.;

⁴ Костюнина Г. М. Эволюция концепции формирования общерегиональных зон свободной торговли в Латинской Америке // Российский внешнеэкономический вестник. 2008. №7. С. 19-77.;

Разумовский Д.В. Стратегии и модели внутриотраслевой специализации торговли в интеграционных объединениях Южной Америки: дис. канд. эконом. наук. М. 2016. 281 с.;

Дмитриев С.С. Предсказуемо непредсказуемая торговая политика США против всех // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. Т.11. № 2. с.113-132.;

⁵ Буторина О. В. Понятие региональной интеграции: новые подходы // Космополис. 2005. №3. С. 136-145.

⁶ Атаев М. Р. Интеграционные процессы на Североамериканском континенте в условиях мировой глобализации (конец 1980-х гг. – начало XXI в.): дисс. канд. ист. наук. М. 2013. 194 с.

Українська історіографія добре представлена роботами з питання зовнішньої торгівельної політики США в Азійському регіоні¹. Також переважна більшість робіт українських дослідників присвячена проблематиці азійсько-тихоокеанського регіоналізму, що безпосередньо пов'язана з одним з завдань дипломної роботи².

Джерельна база роботи широко представлена **документами та матеріалами офіційного походження**. Серед них, значну цінність представляють документи переговорів та тексти договорів (угода про NAFTA, Транс-Тихоокеанське партнерство (TPP)³. До цієї категорії також відносяться звіти міністрів торгівлі та документи національної стратегії США⁴. Ці документи слугують основою для розробки дослідження, оскільки дозволяють визначити які питання торгівельної політики були актуальними для конкретної адміністрації. Зважаючи на рішення, котрі були прийняті в домовленостях, ми маємо змогу оцінити торгівельно-економічну стратегію США в визначений проміжок часу.

До наступної категорії відносяться **матеріали публіцистики**: записи промов американських президентів на самітах⁵, виступи політиків у Конгресі та

¹ Гончар Б. Зовнішня політика адміністрації Б. Обами на шляху відновлення американського лідерства. 2012. С. 13-59.;

Городня Н. Д. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. Київ. 2011. С. 38-96.; Ніколаєв Є. Глобальні і регіональні торгівельні угоди та національна економічна політика. Київ. 2004. 49 С.;

Дужа І. А. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 2018.

² Городня Н. Д. Цивілізаційні чинники сучасного розвитку країн Східної Азії // Вісник київського національного університету ім. Т. Шевченка. С. 16-25.

Шергін С.О. Дилема азійсько-тихоокеанського регіоналізму // Науковий вісник дипломатичної академії України. 2015. Вип. 22 (2). С. 36-49.

³ Office of the United States Trade Representative. Executive office of the president. NAFTA Documents^ <https://ustr.gov/callout/nafta-documents> (дата звернення: 21.04.2021).;

Trans-Pacific Partnership. TPP text and associated documents.: <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/not-yet-in-force/tpp/Pages/tpp-text-and-associated-documents> (дата звернення: 22.04.2022).;

International trade administration. U.S. – Singapore Free trade Agreement. A secure U.S. presence in Southeast Asia.: <https://www.trade.gov/us-singapore-free-trade-agreement> (дата звернення: 17.05.23).

⁴ Office of the United States Trade Representative. Executive office of the president. Trans-Pacific Partnership trade minister's report to leaders. October 8, 2013.: <https://ustr.gov/search?q=trade+ministers+report+to+leaders> (дата звернення: 12.02.2023).; National Security Strategy:

https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (дата звернення 12.05.2023).

⁵ Bohan C. MacInnis L. Obama says China must play by the rules. Reuters. 2011.:

<https://www.reuters.com/article/cnews-us-apec-obama-ceo-china-idCATRE7AB0YI20111112> (дата звернення 11.03.2023).

Пентагоні¹, заяви високопосадовців для ЗМІ². Дослідження матеріалів цього блоку дає нам змогу проаналізувати підхід адміністрації до тих чи інших зовнішньополітичних питань. Перевагою цих документів є те, що вони надають більшу платформу для роздумів: часто заяви відносно певного політичного питання або відносин з визначеною країною носили глибший підтекст, що з часом було помітно в геополітичних рішеннях Сполучених Штатів. Таким прикладом є використана в дослідженні, заява держсекретаря Г. Клінтон про наміри США припинити війну на Близькому Сході і сконцентрувати увагу на співробітництві з Азією³. Виходячи з контексту заявленого стає зрозуміло, що США планують не лише посилити інтеграційні зв'язки з Азійсько-Тихоокеанським регіоном, а й розглядають себе як можливий центр цієї інтеграції, що з часом сприяло посиленню політичних протиріч з лідерами регіону – Японією та Китаєм.

Ще однією категорією джерел є **статистичні данні**⁴. Вони включають інформацію про економічні показники щодо розвитку визначеної сфери торгівлі. При дослідженні теми, пов'язаної з функціонуванням зон вільної торгівлі використання статистичних даних є обов'язковим, оскільки це дає нам змогу оцінити якість конкретного напрямку американського співробітництва. Дані статистичних досліджень допомагають безпосередньо визначити, наскільки успішною була певна домовленість, завдяки порівнянню економічних показників до та після її реалізації. Завдяки статистиці ми маємо змогу визначити, яка сфера торгівлі була пріоритетною в двосторонніх та

¹Selected Speeches of president George W. Bush (2001-2008). White House Archive: https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf

²America's Pacific Century by H. Clinton, the U.S. secretary of states. 2011: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (дата звернення: 22.04.2023).; Gillespie P. Trump hammers America's 'worst trade deal' 2016: <https://money.cnn.com/2016/09/27/news/economy/donald-trump-nafta-hillary-clinton-debate/> (дата звернення: 21.02.2023).

³America's Pacific Century. The future of politics will be decided in Asia. Foreign Policy. 2011.: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (дата звернення: 14.05.2023).

⁴Кноема: <https://knoema.com/atlas/United-States-of-America> (дата звернення 6.04.2021). Harvard Atlas of Economic Complexity: <https://atlas.cid.harvard.edu/explore?country=2&queryLevel=group&product=undefined&year=2020&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=undefined> (дата звернення: 10.09.2022).; WTO trade organization: <https://data.wto.org/en> (дата звернення: 11.11.2022).

багатосторонніх домовленостях США. Різностороння оцінка статистичних даних дає нам змогу виявити вплив кризових явищ на економіку Сполучених Штатів, прослідити вплив політичних конфліктів з країнами на зазначений вектор торгівлі, що в подальшому дає змогу пояснити ті чи інші рішення американської адміністрації.

Таким чином, джерельна база є достатньо різноманітною, що дає змогу всесторонньо дослідити проблему зазначену в дипломі. Аналіз зазначених джерел дає змогу погляну на питання торгівельного співробітництва з різних кутів.

Мета дослідження – розглянути процес становлення, розвитку та трансформації зон вільної торгівлі в контексті зовнішньої політики США.

Виходячи з поставленої мети можна сформулювати такі **завдання**:

- розглянути основні етапи формування регіональних торгівельних зон
- порівняти політичні погляди кожної з американських адміністрацій на ЗВТ як інструмент зовнішньої політики
- виявити місце вільної торгівлі в зовнішньополітичній стратегії США.

Методологія та методи.

В якості ключового теоретичного підходу використовувались теорії міжнародних відносин, а саме неореалістичний підхід, який фокусується на національних державах як ключових актора міжнародних відносин, які перш за все зорієнтовані на захист на національних інтересів на міжнародній арені.

У роботі центральними є також принципи науковості та історизму, через призму яких були використані системний підхід, хронологічний, логічний та проблемно-тематичний методи як основа комплексного аналізу загального масиву джерел, історіографії, та поставлених завдання дослідження. У дослідженні використані й такі загальнонаукові методи, як індуктивний та дедуктивний, аналізу та синтезу, компаративний та типологічний. Серед спеціальних історичних методів, а також методи суміжних дисциплін. Зокрема, до останнього типу можна віднести історіографічні – методи раціонального аналізу історіографіч-

ного доробку з зазначеної теми, та джерелознавчі – комплексне використання зовнішньої та внутрішньої критики джерел

Наукова новизна. Проблематика становлення та розвитку зон вільної торгівлі досліджується науковцями впродовж приблизно тридцяти років. Тема функціонування ФТА та впливу їх на американську економіку дуже широко представлена особливо в західній історіографії. Також існує значна кількість робіт, присвячених питанню розвитку зон вільної торгівлі в контексті всього зовнішньополітичного спектру відносин. Особистим внеском можна вважати:

- дослідження питання розвитку зон вільної торгівлі як інструменту геоекономічного впливу США.
- дослідження еволюції поглядів американських адміністрацій на зони вільної торгівлі як інструмент реалізації зовнішньої політики (від Б. Клінтона до Д. Трампа).

Структура роботи обумовлена завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та літератури, додатку. У вступі представлена актуальність проблеми, історіографічний огляд та використані джерела а також хронологічні рамки і новизна дослідження.

Розділ 1. Становлення і розвиток зони вільної торгівлі NAFTA наприкінці 1980-х – на початку XXI ст.

Зовнішньоекономічна стратегія США наприкінці 1980-90-х рр. XX ст. зазнавала значних змін, що перш за все стосувались моделі торгівельної політики. Питання інтеграції в торгівельній сфері стало одним з пріоритетів тогочасної американської адміністрації. Ідея глобалізації торгівельних відносин впродовж другої половини XX ст. була одним з пріоритетних напрямків зовнішньої політики США. Але американська адміністрація не вбачала необхідності торгівельної інтеграції з іншими країнами, зважаючи на власну економічну стабільність та відсутність зовнішніх загроз американському ринку.

США були лідером торгівельних відносин (до 80-х рр., коли їх почала витісняти Японія) і мали значний вплив на міжнародні економічні та торгівельні організації¹. Ще в 1940-60х рр. американські адміністрації заклали фундамент фінансової та політичної стабільності США.

Модель зовнішньої торгівельної політики США змінювалась під дією політичних та економічних факторів. Основними факторами в зовнішній політиці були: зростання міжнародної цінової конкуренції на початку 80-х рр, а також стрімкий технологічний розвиток, що сприяв якісним змінам в глобальному виробництві². Відносно внутрішніх змін, у США проводилась політика на підтримку промисловості. Міністерство фінансів підтримувало американських виробників, звільняючи їх від необхідності сплати мита на добавлену вартість, брокерські та транспортні збори пов'язані з імпортними товарами³. Таким чином формувалось коло американських підприємств, переважно орієнтованих на експорт.

Такі зміни в зовнішній та внутрішній політиці створювали сприятливий клімат для розвитку торгівельних відносин і трансформації вже існуючих

¹ Richardson D. J., Lionel O. U. S. Trade Policy in the 1980s: Turns – and Roads Not Taken. Chicago Press. 1994. с. 630.

² White W. R. The implications of the FTA and NAFTA for Canada and Mexico. Canada. 1994. с.11.

³ William A. N. Reaganomics.: <https://www.econlib.org/library/Enc1/Reaganomics.html#abouttheauthor>
(дата звернення 17.12. 20)

домовленостей. Звертаючись до попереднього періоду, в середині 1980-х рр. США вже мали двосторонній договір про вільну торгівлю з Ізраїлем, ратифікований в серпні 1985 р. Торгівельний представник американської адміністрації Б. Брок представляв цей договір як спосіб впливу на західноєвропейських політиків, що відтерміновували початок перемовин нового раунду ГАТТ¹. Це був досить ефективний спосіб торгівельного тиску на європейський ринок. Внутрішнім критерієм для підписання договору стали давні торгові відносини та перспектива подальшого розвитку спільної сфери послуг. Перехідний період домовленостей був розрахована на 10 років (до 1995 р.)². В результаті реалізації цього договору, показники ізраїльського експорту значно виросли (якщо порівняти показники експорту за 10 років — з 1985 по 1995 рр. видно, що він стабільно зростає приблизно на 1 млрд. долл. щорічно)³. Аналогічна ситуація відбувалась і з американським експортом, тільки в більших масштабах. Торгівельні домовленості допомогли країнам розширити співробітництво в науково-технічній сфері, була створена американо-ізраїльська дослідницька програма розвитку (в рамках розвитку сфери послуг)⁴. Таким чином, торгівельні відносини між США та Ізраїлем поклали початок новій формі співробітництва. Ця політика показала свою ефективність і стала прикладом для подальшого розвитку інтеграції у формі зон вільної торгівлі.

Питання розвитку торгівельної інтеграції стало одним з основних в американській зовнішній політиці. Ідея закріплення та посилення власної міжнародної позиції за рахунок зон вільної торгівлі з континентальними сусідами як ніколи стала актуальною. Це все підкріплювалось новими невтішними для США тенденціями в світовій геополітиці. Стрімкий розвиток науково-технічного потенціалу Японії в 80-х рр. та посилення її торгівельного

¹ Манькин А.С., Бородаев А.В., Власов А.В. Модели региональной интеграции. Москва. 2010. с. 300.

² R.Reagan Administration: Proclamation on U.S. – Israel Free Trade Act. August 30, 1985. URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/president-reagan-proclamation-on-u-s-israel-free-trade-act-august-1985> (дата звернення: 06.03.2021.)

³ The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.GSR.MRCH.CD?locations=IL> (дата звернення: 09.03.2021).

⁴ Сотрудничество с Израилем (статья) с.3.

впливу на Азію, погіршували політичне та економічне становище США¹. Країна втрачала значну долю азійського ринку і звідси прибуток з нього. Ці проблеми були висвітлені в рамках Уругвайського раунду ГАТТ в березні 1987р., на переговорах США звинуватили Японію в недотриманні торгівельних домовленостей. Японія перешкоджала потраплянню встановленого домовленостями відсотку американських товарів на азійський ринок і у відповідь США встановили високі тарифи на японський імпорт². В середині 80-х рр. японські товари фактично стали головними конкурентами американського експорту³.

Політичне та економічне суперництво між країнами актуалізувало давні торгівельні задачі перед американським Конгресом. Ідея регіональної інтеграції з північним сусідом – Канадою набула більшої популярності. Поступово «ідея» підкріплювалась й внутрішніми факторами – економічною нестабільністю в США в середині 1980-х рр. З одного боку, політика Р. Рейгана спрямована на знищення інфляції американського долару досягла поставленої цілі (на 1986 р. вартість долару досягла свого історичного максимуму)⁴. З іншого, стрімко почав падати показник торгового балансу (що в 1968-87 рр. досяг критичних показників)⁵. Також стрімко зростав дефіцит держ. бюджету США (з 789 млрд. долл. у 1981 р. до 3 трлн. долл (46,6 % ВВП країни) в 1992 р.)⁶. В таких умовах, торгівельна інтеграція стала одним із способів посилення власної геополітичної позиції і стабілізації економіки в країні (на довгострокову перспективу).

США протягом тривалого часу співпрацювали з Канадою в рамках домовленостей в автомобільній промисловості (договір 1965 р), фінансові ринки обох країн досить ефективно співпрацювали один з одним⁷. Тиха інтеграція відбувалась на рівні транснаціональних компаній та великих

¹ Frankel J.A., M. Kahler. Regionalism and Rivalry: Japan and the United States in Pacific Asia. c. 218.

² U. S. Trade policy making in eighties. c. 268.

³ U. S. Trade policy making in eighties. Part 1 (таблиця 8.2) c. 253.

⁴ The causes of the US trade deficit. (Figure 2)

⁵ Там же. (Figure 1)

⁶ Harvard Atlas of economic complexity

⁷ Hoberg G. Canada and North American integration. Vancouver university of British Columbia p. 6.

підприємств¹. На 1987 р. об'єм спільної торгівлі між країнами складав близько 130 млрд. долл., поступово зростав відсоток інвестицій – не тільки з боку США а й Канади. Якщо на 1975 р. канадські інвестиції складали близько 5,6 млрд долл. (близько 20 % американських інвестицій в канадську промисловість), то на 1985 р. відсоток канадських інвестицій виріс втричі, а американські інвестиції складали вже приблизно 60 млрд. долл.². Враховуючи вказані показники, спільний торговельний проєкт між країнами був вигідним рішенням для США і, в деяких питаннях для Канади³.

Тривале співробітництво між країнами показало свою ефективність для США як в економічному так і в політичному плані. Промисловий сектор обох країн вдало співпрацював один з одним - основна стаття канадського експорту була пов'язана з виробництвом сировини (обробленої продукції), а США спирались на експорт промислових товарів⁴. Значний відсоток американських виробників орієнтувався на канадські ресурси, тому налагодження спільного промислового та аграрного секторів в рамках торгово-економічної зони, було логічним кроком з боку керівництва США. В свою чергу, канадський уряд обережно відносився до пропозицій американського уряду відносно спільного фрітрейдерства, зважаючи на тенденцію США до протекціонізму власних товарів. Але те як відбувалися інтеграційні процеси в Канаді на рівні компаній досить застережувало уряд. Інтеграція відбувалась сама по собі і при цьому, влада не мала на них впливу. Тому канадський уряд міг лише сприяти подальшому розвитку міжнародних відносин на цих рівнях, встановивши закони, які б юридично регулювати ці відносини без економічних втрат для держави⁵. Точки зору обох урядів (американського і канадського) зійшлися на необхідності лібералізації зовнішнього ринку — регулюванні тарифних ставок та розширенні сфер співробітництва.

¹ Модели региональной интеграции. с. 303.

² CUSFTA – implication for the bilateral trade balance с. 119.

³ CUSFTA – implication for the bilateral trade balance. с. 106.

⁴ Hoberg G. Canada and North American integration. Vancouver university of British Columbia

⁵ Модели региональной интеграции. с. 303.

Основним регулюючим договором в торгівельних питаннях в 1980-х рр. був ГАТТ¹. Переговори мали глобальний масштаб (як приклад, в переговорах Уругвайського раунду приймали участь 125 країн)² і часто проходили досить повільно, процес займав декілька років. Часто відсутність компромісу між країнами-учасниками, ставала головною проблемою при вирішенні торгівельних питань. Така ситуація склалась із США в середині 80-х рр., коли адміністрація Р. Рейгана стала проводити жорстку торгівельну політику, нехтуючи умовами міжнародних домовленостей³. Проти цих дій виступили країни ЄС, які лобіювали власні інтереси і були проти методів торгівельної політики США і політичного посилення країни в цілому. Сам переговорний процес Уругвайського раунду ГАТТ затягнувся, тому американська адміністрація визнала за необхідність застосування власної стратегії⁴. Нова стратегія США полягала в створенні торгівельних зон, в даному випадку канадо-американської CUSFTA. Існує також думка, що представники Конгресу розглядали проект спільної торгової зони з Канадою, як спосіб впливу на рішення ЄС в рамках раунду ГАТТ⁵.

Після зустрічі в Шармроці (Канада), Р. Рейган та Б. Малруні повідомили про підготовку до переговорів щодо створення спільної зони вільної торгівлі. Спочатку, для підготовки спільного проекту відводились пів року, але через затримку переговорів “на місцях”, цей процес загальмував. Як і передбачала американська преса та деякі аналітики, переговори могли затягнутися на декілька років через проблематичність деяких питань проекту⁶.

¹ General Agreement on Tariffs and Trade (стаття)

² Всеросійська академія зовнішньої торгівлі. URL: <http://www.vavt.ru/wto/wto/UruguayRoundTradeNegotiations> (дата звернення 16.03.21).

³ GATT Uruguay Round its Significance.....с. 310.

⁴ The GATT Uruguay Round (article)

⁵ American's Uneasy History with free trade (article from Harvard Business Review)/ URL: <https://store.hbr.org/product/america-s-uneasy-history-with-free-trade/h02upt?sku=H02UPT-PDF-ENG> (дата звернення: 19.12)

⁶ The New York Times/ URL: <https://www.nytimes.com/1985/12/10/business/reagan-to-see-talks-on-freer-canada-trade.html?searchResultPosition=2> (дата звернення: 19.03.2021.)

В США, розробка проекту корегувалася паралельно Палатою представників і Сенатом, які голосами підтримували найбільш вигідні умови договорів¹. В планах американської адміністрації, торгівельний проект мав бути затверджений в “прискореному режимі”. Але деякі представники Фінансового комітету Сенату з першого разу не підтримали всі умови домовленостей, що затягувало підготовчий процес. В Канаді підготовчий процес проходив складніше. Для затвердження закону спочатку необхідним було рішення Палати представників, після чого тільки в Сенаті приймали рішення про безпосереднє затвердження закону². З боку канадського уряду, в розробці договору приймали участь 10 переговорних груп, кожна з яких займалась певною областю питань: встановлення безмитного доступу товарів на спільний ринок; регулювання інвестиційних питань, врегулювання інституціональних проблем; встановлення прав інтелектуальної власності; регулювання антидемпінгових та компенсаційних мит і т.д.³. Серйозною перешкодою для подальшого розвитку подій стало блокування закону канадським Сенатом що підтримувався Ліберальною партією, яка була противником прем’єр-міністра Б. Малруні.

Лише в травні 1986 р. розпочалися офіційні перемовини між Канадою і США⁴. В цілому, переговорний процес між країнами тривав впродовж трьох років (з 1985- по 1988 р.). Ситуація в Канаді в цей час складалась не на користь торгівельного договору. З боку канадської ліберальної партії та частини канадського населення продовжувався тиск на прем’єра Б. Малруні. Якщо ліберали намагалися підірвати політичні позиції прем’єра, то населення Канади виступало проти торгівельного договору з США. Громадяни вбачали в ньому прямий ризик канадському промисловому сектору — витіснення його товарів американським імпортом⁵. Під час безпосередньо переговорів між країнами, в

¹ The Canada-U.S. Free Trade Agreement: Its Aspects, Highlights .c. 380.

² The Canada-U.S. Free Trade Agreement_ Its Aspects Highlights...c. 381.

³ Federalism and the governance of international trade negotiations in Canada: Comparing CUSFTA and CETA. c. 549

⁴ Моделі регіональної інтеграції. с. 303.

⁵ The world: Q&A John N. Turner; Canada’s liberals Battle the Trade Pact. The New York Times/ URL: <https://www.nytimes.com/1988/08/07/weekinreview/the-world-q-a-john-n-turner-canada-s-liberals-battle-the-trade-pact.html?searchResultPosition=4> (дата звернення: 19.03.2021.)

канадській делегації виникали проблеми між її представниками. Частина (переважно ліберали) категорично реагували на запропоновані умови що стосувались сільського господарства та зняття нетарифних бар'єрів¹. Але не зважаючи на ряд проблем і протестів з канадської сторони, країнам все ж вдалось підписати договір 2 січня 1988 року.

Договір CUSFTA став результатом довготривалого, переважно економічного співробітництва країн. Він включав преамбулу, 21 главу в яких були представлені завдання в різних областях – від торгівлі товарами та послугами до захисту права власності на товар, регулювання енергетичних ресурсів та спільних інвестиційних ринків². Умовно договір можна розділити на декілька змістових частин. В першій частині представлені основні цілі та об'єкти договору. До другої частини можна віднести главу, що регулює товарні відносини а саме: відміну експортних тарифів, інформацію про митні збори, захист права власності на товар. Також до цього розділу можна віднести глави, присвячені сільськогосподарському сектору та сфері енергоресурсів. Окрему частину займає глава присвячена автомобільному сектору торгівлі, оскільки співробітництво в цій сфері було оформлено ще в 1960-х рр. і було доповнено та розширено в договорі CUSFTA³. Третя частина договору містить інформацію про державні закупівлі, види товарів та їх об'єм. Четверта частина включає умови торгівлі послугами, регулювання фінансових та інвестиційних відносин. Остання частина договору представляє набір положень в різних сферах економіки – встановлення прав інтелектуальної власності, баланс товарних платежів, співробітництво в культурній сфері⁴.

Фактично договір про зону вільної торгівлі не був для США та Канади, він регулював проблемні питання які назріли в результаті довготривалого

¹ Моделі регіональної інтеграції. с. 304

² CUSFTA (ДОКУМЕНТ)

³ G. Hoberg. Canada and North American Integration. с. 38.

⁴ CUSFTA: Implications for the bilateral...с. 116.

співробітництва між країнами¹. Згідно умов домовленостей, країни повинні були досягти ліквідації торгових бар'єрів за 10 років – до 1998р.

Робота в рамках CUSFTA задала позитивну тенденцію в розвитку торгових відносин, налагодженні інвестиційного клімату між країнами, вирішенню геополітичних питань та соціальних проблем. Але відносно економічних показників, корінних змін в обох країн не відбулось. Певною проблемою для повноцінного торгівельного співробітництва була значна різниця між показниками економіки США та Канади (показник американського ВВП в 9 разів перевищував канадський), що створювало торговий дисбаланс².

Згідно макроекономічних показників, індекс американського експорту виріс в 1,5 рази³, але це не вирішило остаточної проблеми США. Сальдо торгівельного балансу країни залишалось негативним (імпорт перевищував експорт), що могло спровокувати економічну кризу. Також в період з 1989 по 1994 р. баланс рахунку поточних операцій США з 99,5 млрд.долл. досяг майже 122 млрд.долл., що вказує на активізацію торгівельних угод в зовнішній політиці⁴.

На початку 1989 р. в США відбулась зміна посту президента. До влади прийшов Дж. Буш старший - представник республіканської адміністрації, який багато в чому продовжив курс свого попередника Р. Рейгана⁵. Цей період можна назвати початком «торгівельного прориву» в міжнародних відносинах. Створення канадо-американської зони вільної торгівлі вплинуло на розвиток економічних показників США наприкінці 1980-х рр. Незважаючи на те, що на початку 90-х рр. товарна торгівля з Канадою дещо загальмувала (як приклад, експорт американської електроніки програвав японській), експорт все одно

¹ Sanford R.A. The Canada-U.S. free trade agreements. 1989.

² US-CA economic relationship. с. 4.

³ Hoberg G. Canada and North American Integration. Vancouver. 2000. URL: http://qed.econ.queensu.ca/pub/cpp/SE_english/Hoberg.pdf (дата звернення: 20.03.2021).

⁴ Кноема <https://knoema.ru/atlas/Соединенные-Штаты-Америки/Баланс-счета-текущих-операций-долл-США> (дата звернення: 15.03.21).

⁵ The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/1992/06/29/us/the-1992-campaign-on-the-economy-bush-followed-reagan-s-lead-not-his-success.html?referrer=masthead> (дата звернення 21.03.2021)

залишався основною складовою економічного приросту США — близько 87%¹. Але проблеми які виникали в зовнішніх відносинах, підштовхували США до розширення торговельних зон із сусідніми країнами. В цей період спостерігається приріст показника торговельного балансу з Мексикою, наприкінці 1980-х рр. в цілому стабілізуються відносини між країнами. Поступова лібералізація мексиканської політики сприяла посиленню економічних відносин країни зі США.

Інтеграційні процеси США та Мексики в промисловій сфері розвивались починаючи з 1960-х рр. В цей період між країнами були укладені домовленості в рамках спільної промислової програми *Maquiladora*². Їх ідея полягала в створенні експортоорієнтованих підприємств в прикордонній зоні зі США.

З цих підприємств знімали податкові зобов'язання і надавався ряд преференцій на використання необхідних для виробництва ресурсів³. Американські інвестори багато в чому вигравали завдяки програмі *Maquiladora*: вони могли повністю володіти компанією в сусідній країні, при цьому не сплачуючи такий відсоток тарифів, яким оподатковувались звичайні транснаціональні компанії. В цей період паралельно відбувалося швидке зростання промислового сектору в США, що якісно впливало на розвиток виробництва *Maquiladoras*⁴. Спільна програма являла собою важливу частину американської промислової стратегії, що надавала можливість виробляти конкурентоспроможні товари на світовому ринку.

На початку 1980-х рр. в Мексиці відбувалась зміна в політичній моделі — уряд поступово відходив від протекціонізму до лібералізму, відкриття мексиканського ринку для імпорту і розширення бази експортних товарів⁵. В цей період відносини з США були дещо напруженими, оскільки адміністрація

¹ The Trade deficit...The New York Times: <https://www.nytimes.com/1992/07/18/business/trade-deficit-at-7.38-billion-as-exports-post-3d-decline.html?searchResultPosition=20> (дата звернення: 21.03.2021.)

² Mexico: economic growth export and industrial performance after NAFTA. с. 10.

³ Моделі регіональної інтеграції с. 309.

⁴ The impact of the Maquiladora industry on U. S. Border Cities. с. 4.

⁵ U.S.-Mexican Relations: The 80-s and beyond (Jstore) с. 96.

Р. Рейгана не вбачала в Мексиці серйозного зовнішньополітичного партнера. Але ситуація змінилась в 1982-1983 рр., коли в країні загострилась економічна криза, почалась девальвація курсу песо. В деяких дослідженнях існує версія, що криза мексиканської економіки була створена штучно під впливом США¹. Як припущення, девальвація песо спричинила стрімке падіння цін на нафту, що було досить вигідно американським компаніям. Завдяки цьому американські підприємці могли купувати паливо за оптовими цінами. По-друге, компанії на спрощених умовах могли виводити власне виробництво в Мексику і економити на заробітній платні². Але загострення кризи в Мексиці могло спровокувати ряд побічних ефектів, які б відобразилися на США (дестабілізація американської економіки, зростання чисельності мексиканських мігрантів, росту нелегальної наркоторгівлі)³. Тому, американському уряду було б вигідніше співпрацювати з економічно стабільним партнером.

Для стабілізації економіки після кризи, мексиканський уряд прийняв рішення щодо відкриття ринків для імпорту та залучення іноземних інвестицій в економіку. Ця політика допомогла звернути увагу американських інвесторів до торговельних відносин з південним сусідом. Основною галуззю американських інвестицій залишався промисловий комплекс Maquiladora, завдяки чому до середини 1980-х рр. Мексика стала третім партнером США (за величиною імпорту та експорту товарів)⁴.

Поступово характер переговорів між країнами змінився в більш позитивну сторону, адміністрація Р. Рейгана почала сприймати Мексику як економічного партнера. Але існувала певна недовіра до мексиканського уряду через заборгованість по наданим кредитам⁵. Важливим критерієм для американського уряду була участь Мексики в торговельних домовленостях ГАТТ, завдяки чому

¹ U.S. Relations with Mexico and Central America. с. 21.

² D. Richardson. Tr. Policy making in 80-s. с. 640.

³ U.S. Relations with Mexico and Central America, 1977-1999. с. 29.

⁴ U.S. Relations with Mexico and Central America. с. 30. URL: <https://ccis.ucsd.edu/files/wp10.pdf> (дата звернення: 27.03.2021).

⁵ U.S and Mexico in Trade pact. URL: <https://www.nytimes.com/1987/11/06/business/us-and-mexico-in-trade-pact.html>(дата звернення: 27.03.2021.)

можливим ставав подальший розвиток спільної торгівельної інтеграції. Методами переговорів та ультиматумів, в 1985 р. мексиканський уряд прийняв рішення про приєднання до ГАТТ, що означало остаточний перехід до нової моделі економічної політики. Після підтвердження необхідного співробітництва, торгівельні відносини між країнами вийшли на новий рівень¹. Участь в ГАТТ допомагала регулювати проблеми в торгівлі та фінансових відносинах між Мексикою і США.

В 1985 р. обидві держави прийняли рішення про лібералізацію умов експорту американських товарів і зобов'язались створити документ, який би сприяв двосторонній торгівельній інтеграції. Через два роки, 6 листопада 1987р., країни підписали документ який давав старт підготовчому етапу переговорів про створення торгівельної угоди². Але амбітні плани щодо розробки спільного проекту були частково змінені, концепція договору була спрощена. З самого початку країни висували ідею документу, який би регулював конкретні питання в промисловій, сільськогосподарській сферах, проблеми спільної торгівлі та інвестиційних ринків³. Мексиканські торгівельні представники схилились саме до такої моделі домовленостей, але “галузеві” договори могли негативно вплинути на американський ринок. США міг заповнити дешевий мексиканський імпорт (особливо товари оборонної промисловості), тому договір був змінений і став носити рекомендаційний характер⁴. Вирішення міжнаціональних питань залишилось в повноваженні кожної з країн окремо, так як регулюючого органу створено не було (як це було в договорі з Канадою)⁵. Варто також припустити, що на ці зміни опосередковано вплинула жовтнева криза (1987 р.) в США (обвал фондового

¹ Foreign direct investment in Mexico during the 1990-s. An empirical ...c. 411. URL: https://www.researchgate.net/publication/5220758_Foreign_Direct_Investment_in_Mexico_during_the_1990s_An_Empirical_Assessment (дата звернення: 27.03.2021.)

² Mexican-U.S. Trade talks. URL: <https://www.nytimes.com/1987/10/28/business/mexican-us-trade-talks.html?searchResultPosition=3> (дата звернення: 27.03.2021.)

³ Там же. (дата звернення: 28.03.2021.)

⁴ U.S. and Mexico in Trade Pact: <https://www.nytimes.com/1987/11/06/business/us-and-mexico-in-trade-pact.html> (дата звернення: 28.03.2021.)

⁵ Tuomi K. The Canada – U.S. Free Trade Agreement: Implications for the bilateral trade balance. p.108.

ринку, падіння курсу долару негативно позначилось би на цінах американських товарів і мексиканський експорт став би загрозою американської промисловості)¹.

Торгівельні та інвестиційні домовленості були важливим кроком для США, але країна розглядала їх з позиції головного гравця у відносинах з Мексикою. По-перше, США були зацікавлені в лібералізації умов для інвестицій, так як від них залежав промисловий сектор Maquiladora (це була найбільш прибуткова галузь, завдяки якій активно розвивалась прикордонна торгівля з Мексикою)². По-друге, американські інтереси напряму залежали від економічної ситуації в самій державі та від становища експорту (якщо конкурентоспроможність власних товарів на світовому ринку падала, то США блокували пропозиції іншої країни щодо надання їй торгівельних преференцій). Але не зважаючи на ряд проблемних питань, США розширили економічні відносини з Мексикою і задали тенденцію подальшому їх розвитку.

Наприкінці в 1988-1989 рр. в США та Мексиці відбуваються зміни президентських постів і разом з цим країни ввійшли у новий етап торгівельного співробітництва. Показовим прикладом для США на той період стали інтеграційні процеси, які відбувалися в Західній Європі – створення спільного ринку, європейське економічне співтовариство³. В цей період, мексиканський президент К. Салінас запропонував ідею спільного ринку NAFTA, враховуючи торгівельні та фінансові домовленості підписані країнами впродовж останніх 5 років (з 1985 р.). В США позитивно відреагували на таку пропозицію, оскільки торгівельна політика була в пріоритеті адміністрації Дж. Буша. Сама ідея спільного ринку вже визрівала в американській адміністрації, як доказ можна згадати вислів Р. Рейгана про необхідність створення спільного відкритого

¹ Oct. 21, 1987: Black Monday: A Warning, an opportunity: <https://www.nytimes.com/2010/09/26/opinion/econ-summers.html?searchResultPosition=2> (дата звернення: 28.03.2021.)

² U.S. Relations with Mexico and Central America.: <https://ccis.ucsd.edu/files/wp10.pdf> (дата звернення: 28.03.2021.).

³ Britanica (NAFTA) <https://www.britannica.com/event/North-American-Free-Trade-Agreement> (дата звернення: 30.03.2021.)

ринку Північної Америки – “від Арктики до Юкатану”¹. Але реалізувати свій план колишній президент США не встиг.

Запропонований Мексикою проект зони вільної торгівлі був включений в “список” адміністрації Буша, але вирішення всіх проблемних питань пов’язаних з ним було відкладено на майже півроку (з червня по грудень 1990-го р.). Американський політикум досить спокійно відреагував на пропозицію Мексики, чого не можна сказати про реакцію суспільства. Проти договору виступали Американська федерація праці, Конгрес промислових організацій та деякі екологічні організації, - вони намагались завадити проведенню прискореного процесу переговорів². Взагалі промислові організації були проти підписання договору з Мексикою, аргументуючи це тим що рішення навпаки буде сприяти посиленню міграції з Мексики та інших країн Латинської Америки³. Не варто втрачати і той факт, що зовнішня політика США з серпня 1990 р. була сконцентрована на подіях що відбувались на Близькому Сході⁴. Тому спільний з Мексикою проект просувався досить повільно.

Підхід до переговорів в обох країн був зовсім різним. Якщо мексиканська адміністрація К. Саліноса намагалася “підганяти” США до якнайшвидшого початку переговорів, то адміністрація Буша мала повністю організований підхід до цього проекту. Офіційно був підписаний закон, за яким будь-які торговельні проекти попередньо передавалися підрозділам Сенату, тільки після цього вирішувалась подальша доля проектів⁵.

Переговорний процес проходив у двосторонньому режимі, лише на початку 1991 р. до США та Мексики долучилася Канада. Ця країна вже мала торговельний договір з США і канадський уряд спершу не розглядав варіант співробітництва і з Мексикою. Однак, стрімка тенденція в торговельних та

¹ NY Times. URL: <https://www.nytimes.com/1988/01/11/business/us-and-mexico-trade-barriers-fall.html> (дата звернення: 29.03.2021.)

² naftas approval a story of congress at work...c. 439

³ Моделі регіональної інтеграції с. 309.

⁴ The crisis over Kuwait (august 1990 – 1991) с. 25.

⁵ U. S. and Mexicans cautiously back free-trade idea: <https://www.nytimes.com/1990/06/12/business/us-and-mexicans-cautiously-back-free-trade-idea.html> (дата звернення: 29.03.2021.)

інвестиційних взаємовідносинах США та Мексики насторожувала канадський уряд. Лише за 1989 р. товарообіг між двома країнами виріс до 50 млрд.долл., тому Канада побоювалась втратити власні економічні позиції у відносинах з США¹. Так поступово договір був переформатований в тристоронній проект NAFTA.

Робота над текстом домовленостей тривала впродовж 14 місяців. Підписання договору відбулося 17 грудня 1992 р. В своїй промові, американський президент Дж. Буш так висловився щодо важливості та успішності укладеного договору: *“Ми присвячуємо цей договір нашому кращому майбутньому – сучасному суспільству, дітям та наступним поколінням людей.... Цей договір допоможе нам об’єднати зусилля майже 360 млн. наших громадян для розширення спільної вільної торгівлі та інвестицій”*)². Дійсно, оцінюючи атмосферу переговорів можна сказати, що зона вільної торгівлі була пріоритетним проектом для всіх трьох учасників, не зважаючи на проблематичність вирішення спірних економічних та торговельних питань.

Умови співробітництва були представлені у вигляді п’яти основних томів та чотирьох додаткових з детальним поясненням статей. Завдання NAFTA полягали в наступному:

1 Знищення торговельних тарифів (чого не вдалось досягти в двосторонньому договорі з Канадою) в таких галузях: легка промисловість, автомобільна сфера, аграрна галузь³.

2 Встановлення умов справедливої конкуренції на ринку для всіх учасників договору.

3 Знищення торговельних обмежень і лібералізація умов інвестування.

¹ Там же.

² Цитовано з (власний переклад): <https://www.c-span.org/video/?c4683504/president-george-hw-bush-signs-nafta> (дата звернення: 01.04.2021.)

³ NAFTA Agreements (официальный документ)

4 Стимулювання працевлаштування, покращення умов праці і умов життя в країнах-союзниках (представники держдепартаменту адміністрації Дж. Буша припускали, що за 4 роки функціонування NAFTA буде створено від 44 тисяч – до 150 тис. робочих місць)¹.

5 Посилення законів про захист навколишнього середовища і посилення заходів їх виконання.

6 Забезпечення захисту інтелектуальної власності в кожній з країн-учасниць.

7 Створення спеціальних механізмів для запобігання конфліктів в домовленостях і усунення суперечок між країнами.

8 Встановлення визначених меж для розвитку тристороннього співробітництва на регіональному та міжнаціональному рівнях².

Також в умовах домовленостей було визначено органи, координуючі роботу NAFTA:

- Комісія NAFTA. Комісія є центральним органом, на чолі якої знаходяться міністри торгівлі трьох країн. Основний склад комісії представлений тридцятьма робочими групами, котрі займаються подальшою розробкою домовленостей і роблять все для запобігання конфліктів з боку учасників. Головні завдання, над якими працює комісія — це інвестиції, права власності, надання субсидій аграрній галузі та держ. закупівлі.

- Координуючий секретаріат NAFTA — робочий підрозділ при Комісії NAFTA, займається адміністративними питаннями і є офіційним архівом, що зберігає документацію про роботу NAFTA³.

Відносно реалізації умов NAFTA варто сказати, що знищення торговельних та інвестиційних бар'єрів було розраховано на 15 років. За цей

¹ NAFTA Revisited: Achievement and Challenges с. 10.

² Congress Documents. URL: <https://www.congress.gov/bill/103rd-congress/house-bill/3450> (дата звернення: 01.04.2021).

³ Congress Documents/ URL: <https://www.congress.gov/bill/103rd-congress/house-bill/3450> (дата звернення: 15.04.2021).

період країни мали поступово знижувати митні тарифи, покращувати умови для інвестиційних внесків. В особливості це стосувалось Мексики, оскільки Канада і США вже працювали в цьому напрямку з часів автопакту 1965 року¹.

Підписання домовленостей з Мексикою та Канадою викликало суперечливу реакцію в американських політичних колах. Проти проекту зони вільної торгівлі виступили політичні опоненти Дж. Буша – консерватор П. Бьюкенен, представник незалежної партії Р. Найдер, кандидат на президентський пост Р. Перо. Вони виказували підтримку американській промисловості і засуджували NAFTA за “витягування” американського капіталу та знищення робочих місць². Противники Буша заявляли, що мексиканські робітники витіснять американські робочі місця. Але реакція опонентів здебільшого була пов’язана із самою кандидатурою Дж. Буша і майбутніми президентськими виборами. Тому дії цих політичних представників можна розцінювати як спробу дискредитації Дж. Буша як політика, а не засудження проекту з боку його економічної ефективності³.

Через місяць після підписання договору, в США президентом став представник від демократів Білл Клінтон. Він частково підтримував вектор торгівельної політики попереднього президента і позитивно висловлювався щодо проекту NAFTA. З початку свого президентського строку він досить нейтрально поставився до виконання торгівельних домовленостей – лише з осені 1993 р. справа зрушила з місця⁴. Але для повноцінного введення NAFTA в дію необхідно було доопрацювати питання трудового співробітництва, оскільки воно було розкритиковане новим президентом. Головним чином, ідея Клінтона полягала в створенні робочих місць та лібералізації умов трудової міграції, особливо це стосувалось транснаціональних компаній⁵. Ця стратегія мала

¹ The Canada-US Free Trade Agreement. c. 373.

² Hufbauer G. C. NAFTA. An Assesment. Washington. 1993. c. 176.

³ NAFTA Revisited. Achievements and Challenges. c. 6.

⁴ NY Times. A victory open trade for Clinton. URL: <https://www.nytimes.com/1993/11/19/opinion/IHT-a-victory-open-trade-for-clinton.html?searchResultPosition=17> (02.04.2021.)

⁵ NAFTA Revisited. Achievements and Challenges. c. 8.

сприяти економічному розвитку промислового сектору, стабілізації відносин між учасниками домовленостей. Але за оцінками економістів, вектор трудової політики охоплюватиме лише 0,2 % від усіх робочих місць в США, що є зовсім незначним показником. Завдяки підтримці союзників по торговельним домовленостям – президенту Мексики К. Саліносу та прем'єр міністру Канади Б. Малруні, Клінтону вдалося внести деякі правки до вже ратифікованого проекту¹. Також були створені спеціальні комісії, що забезпечували дотримання законодавства у промисловій сфері та питаннях навколишнього середовища.

Але рішення Клінтона зустріли спротив з боку Конгресу, частина конгресменів навіть висловлювалась про повне скасування NAFTA. У відповідь, представники міністерства фінансів запевнили, що відхилення проекту NAFTA може підштовхнути Мексику до торговельного союзу з Японією. Це рішення призвело б до значних економічних втрат США і появи нового торгового конкурента в обличчі Японії, поряд з основним експортним ринком – Мексикою². Взагалі варто припустити, що стратегія NAFTA була значно ширше, і розвиток вільної торгівлі і фінансова інтеграція країн були одними з інструментів її реалізації. Історично склалось так, що підписання NAFTA припало на період розпаду СРСР та послаблення економічного прогресу Японії – головних політичних і економічних противників³. США залишалась у вигідному геополітичному положенні і відкриття зони вільної торгівлі з Мексикою та Канадою давало можливість закріпити за собою позицію безумовного лідера міжнародної політики.

Перші роки після ратифікації NAFTA пройшли під знаком мексиканської кризи, яка розпочалась наприкінці 1994 р. Не зважаючи на торговельні домовленості з США та Канадою, які б мали сприяти стабілізації мексиканської економіки, країні не вдалося запобігти розвитку фінансової кризи. Така ситуація

¹ NAFTA Revisited. Achievements and Challenges. с. 7.

² It may be NAFTA or Japan, A Clinton Aide Argues (NY Times) URL:

<https://www.nytimes.com/1993/10/22/business/it-may-be-nafta-or-japan-a-clinton-aide-argues.html> (04.04.2021.)

³ Моделі регіональної інтеграції с. 310.

насторожувала американську владу, особливо представників президентської партії – демократів. В перспективі це загрожувало дестабілізацією торгівлі в NAFTA і можливого поширенню економічної кризи на решту латиноамериканських ринків¹. Для вирішення проблеми, Мексиці було надано більше 50 млрд.долл. кредитної допомоги зі сторони МВФ, США Європи та Японії – величезна сума в економічній практиці². Доля США в кредиті складала 9 млрд. долл, американська адміністрація допомагала торгівельному партнеру, але можливість кредитних займів була обмежена. Прийняття рішення про фінансову допомогу відбувалось через Конгрес, але більшість представників від республіканців висловлювалась проти надання іноземних займів. Частина з них лобіювала інтереси міжнародних американських компаній, які нехтували стандартами праці та захисту навколишнього середовища на промислових виробництвах³. Для них економічна стабільність мексиканської економіки, особливо промислового сектору, була не вигідною. Але в результаті спільних із США політичних зусиль та наданих кредитних коштів, країнам вдалось подолати мексиканську кризу.

Економічна криза в Мексиці була не єдиною проблемою початкового етапу NAFTA. Взагалі, кількісна перевага США в соціальній та економічній сфері позначалась на відносинах між країнами торгівельної зони. Часто авторитарна політика країни заважала розвитку торгівлі та бізнесу двох своїх партнерів, що призводило до торгівельних конфліктів.

Не зважаючи на вказані проблеми, інтеграційні відносини поступово розвивались і торгівельні показники навіть перевищили прогнозовані цифри. Канадський експорт за 2 роки виріс на 28 млрд.долл (з 1995 - по 1997 р.)⁴,

¹ Crisis in Mexico deepens damage in Latin markets (NY Times): <https://www.nytimes.com/1995/01/11/world/crisis-in-mexico-deepens-damage-in-latin-markets.html?searchResultPosition=4> (06.04.2021)

² Осокина Н. Мексиканский экономический кризис 1994 г. http://old.nasledie.ru/oobz/N10_98/10_13.HTM (дата звернення 08.04.2021.)

³ M. Angeles, I. Fergusson. The NAFTA. Cornell University. 2015.

⁴ The Atlas of economic complexity.URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/explore/stack?country=39&year=1997&startYear=1995&productClass=HS&product=undefined&target=Partner&partner=undefined>

мексиканський експорт (переважно в США) - на 26 млрд.долл., досягнувши показника в 94 млрд.долл.¹. Найбільший приріст в експорті демонстрували США, які збільшили свої показники на 30 млрд.долл в Канаду та майже на 50% в Мексику — з 70 млрд.долл до 105 млрд.долл.². В результаті, американський експорт складав майже 75 % від показнику мексиканського та канадського експорту разом. Паралельно ріс відсоток інвестицій в економіку Канади та Мексики, що створювало сприятливі умови для розвитку перш за все американського бізнесу³. Додатково до зовнішніх показників, значні зміни відбувались у внутрішніх справах США. Перемогою для Клінтона був високий приріст робочих місць в країні — одна з головних задач яка виносилась президентом в торговельний проект. У співробітництві з Канадою та Мексикою було створено більше 300 тис. нових робочих місць⁴.

Зона вільної торгівлі NAFTA з Канадою та Мексикою стала основним досягненням США в 90-х рр. XX ст. Тісні дипломатичні зв'язки посприяли більшій інтегрованості країн, американський експорт в Канаду і Мексику виріс в більше ніж 1,5 рази в період з 1995 по 2001 р⁵. Відбувалась поступова відміна торговельних бар'єрів, відкриття зони NAFTA для іноземних інвестицій, в перспективі реалізації проекту було створення митного союзу. Проект NAFTA по праву можна вважати першою сходинкою в розвитку багатосторонньої торговельної стратегії.

¹ The Atlas of Economic complexity. URL:
<https://atlas.cid.harvard.edu/explore/stack?country=138&year=1997&startYear=1995&productClass=HS&product=undefined&target=Partner&partner=undefined>

² Harvard Atlas of Economy. URL:
<https://atlas.cid.harvard.edu/explore/stack?country=231&year=1997&startYear=1995&productClass=HS&product=undefined&target=Partner&partner=138>
 (дата звернення: 08.04.2021.)

³ Hundt D. Free Trade Agreements and US Foreign Policy. 2015. с. 151.

⁴ Harvard Atlas of Economy. URL:
<https://atlas.cid.harvard.edu/explore/stack?country=231&year=1997&startYear=1995&productClass=HS&product=undefined&target=Partner&partner=138>
 (дата звернення: 08.04.2021.)

⁵ The Atlas of Economic Complexity. URL:
<https://atlas.cid.harvard.edu/explore/stack?country=231&year=2001&startYear=1995&productClass=HS&product=undefined&target=Partner&partner=undefined> (дата звернення: 18. 04.2021.)

Розділ 2. Латиноамериканський та Азійсько-Тихоокеанський вектор торгівельної політики адміністрацій Б. Клінтона та Дж. Буша молодшого.

2.1. Латиноамериканський вектор.

Після розробки проекту NAFTA, американська адміністрація працювала над стратегією загальноамериканської зони вільної торгівлі. В цей період, в Латинській Америці відбувались чергова хвиля неоліберальних реформ всередині країн¹. Завершення холодної війни і розпад Радянського Союзу, який підтримував режими в деяких країнах регіону, сприяли демократизації політики і переходу до моделі відкритого ринку в економіці. Такий розвиток подій вдало поєднувався з політичною стратегією США, оскільки адміністрація Клінтона планувала створити спільну зону вільної торгівлі (ФТАА). Ідея Панамериканської зони (ФТАА) мала стати новою сходинкою в зовнішньополітичних відносинах з Латинською Америкою і країнами Карибського регіону². В глобальній стратегії, об'єднання двох континентів повинно було сприяти посиленню інтеграції між країнами по всіх напрямках — економіка (торгівля та інвестиції), політика та соціальна сфера. В стратегії США, розвиток спільного ринку з Латинською Америкою означав збільшення експорту, можливостей розвитку американського бізнесу в країнах цього регіону, посилення геополітичних позицій США в західній півкулі.

Спільними зусиллями, розробка проекту розпочалась в грудні 1994 р. на Всеамериканському саміті в Маямі. Як зазначалося в декларації саміту, країни укладають партнерство задля спільного економічного розвитку, вільної торгівлі та боротьби з соціальними проблемами³. За основу ФТАА була взята модель NAFTA — проект передбачав встановлення вільного доступу до ринків,

¹ Яковлева Н.М., Яковлев П. П. Траектория и ключевые факторы трансформационного процесса в Латинской Америке // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. Т. 12. № 4. Москва, 2019. с. 232.

² Жирнов О. А., Шереметьев И. К. Новое издание Панамериканизма: латиноамериканская политика Дж. Буша. Москва, 2005. с 61.

³ First summit of the Americas, Miami. December 9-11, 1994. URL: <http://www.summit-americas.org/miamidec.htm> (дата звернення 07.05.2021).

лібералізацію торгівлі та процедури інвестицій, регулювання тарифів в сфері торгівлі послугами¹. Фактично, переговори в торгівельних питаннях контролювались за допомогою WTO, що гарантувало прозорість прийняття рішень. Основна увага була зосереджена на питаннях економічного співробітництва, але учасники переговорів висували ідеї щодо питань соціального захисту громадян та екологічних стандартів². У порівнянні з NAFTA, нововведенням в ФТАА були окремі переговори на рівні міністрів, які повинні були сприяти вирішенню проблемних питань на регіональному рівні (без скликання переговорів на наднаціональному рівні).

Враховуючи складність і масштабність проекту ФТАА, головним завданням учасників було врегулювання всіх економічних питань. Однією з проблем була відмінність моделей економіки країн Латинської та Північної Америки, що стало перешкодою в створенні торгівельного законодавства. Для вирішення цих питань були установлені щорічні зустрічі на рівні міністрів, в рамках яких був створений Комітет з торгівельних переговорів. Це допомагало контролювати участь всіх партнерів в розробці спільних домовленостей, забезпечувало підтримку інтересів найменш економічно розвинених країн³. Але не зважаючи на всі зусилля, які докладали країни для найбільш ефективних переговорів, атмосфера навколо ФТАА була дещо напруженою.

Перш за все, учасників турбувало питання співіснування ФТАА з іншими регіональними блоками. Паралельно з новим проектом в Південній Америці розвивався торгівельний союз MERCOSUR з 1995 р., який входив в четвірку найбільших торгівельно-економічних угруповань світу⁴. Учасниками торгівельного блоку були найбільш розвинені економіки Латинської Америки - Бразилія та Аргентина (а також їх регіональні сусіди – Уругвай та Парагвай).

¹ First and second summit of the Americas. Free trade area of the Americas (FTAA). URL: <http://www.summit-americas.org/FTAA/ftaaisue.htm> (дата звернення 07.05.2021).

² First Summit of the Americas, Miami, Florida, December 9-11, 1994.. URL: <http://www.summit-americas.org/miamiplan.htm> (дата звернення 08.05.2021).

³ First and Second summit of the Americas.:<http://www.summit-americas.org/FTAA/ftaaisue.htm> (дата звернення: 08.05.2021).

⁴ Summit of the Americas, April 18-19 1998. URL: <http://www.summit-americas.org/chiledec.htm>

Економічний потенціал цього об'єднання був досить високим – за два роки існування, ВВП країн-учасниць МЕРКОСУР дорівнював 1157 млрд.долл, а політика держав-учасниць відрізнялась від моделі політики США¹. Розвиток торговельного блоку в Латинській Америці був значною загрозою новій інтеграційній ідеї США. Поширення впливу МЕРКОСУР в регіоні, значно ускладнило торгово-економічну експансію в Латинській Америці.

Перші роки після саміту в Маямі показали значні розбіжності в політичних поглядах учасників переговорів. Вирішення проблемних питань часто займало по декілька років, тим більше що кожен учасник був задіяний в тих чи інших субрегіональних домовленостях². Переговори на всеамериканському рівні продовжились у квітні 1998 р. в Сантьяго, Чилі. Це було досить символічно, оскільки Чилі чи не єдина країна, яка активно підтримувала інтеграцію з США і проект ФТАА в цілому³.

Як зазначалося в декларації саміту, в питаннях економічної інтеграції та національної політики спостерігався певний прогрес. Відбувалося поступове відкриття ринків для товарів та інвестицій, але не зважаючи на те, що пріоритетом залишалася вільна торгівля і фінансове співробітництво, на чилійському саміті значна частина питань була присвячена темі соціального розвитку⁴. На думку учасників, ця сфера є основою розвитку демократичних держав, тому в тексті домовленостей був розроблений цілий блок, присвячений цьому⁵. Але основний вектор співробітництва також не залишився осторонь. В питаннях економічної інтеграції були внесені правки щодо розвитку наукового співробітництва в сфері технологій та комунікацій. Порядок денний також

¹ Панамериканська зона вільної торгівлі. с. 22.

² Schott J. J. Challenges to the Free Trade Area of the Americas. 2002:<http://ctrc.sice.oas.org/geograph/westernh/schott.asp> (дата звернення: 08.05.2021).

³ Жирнов О. А., Шереметьев И. К. Новое издание Панамериканизма: латиноамериканская политика Дж. Буша. Москва, 2005. с 62.

⁴ Second Summit of the Americas, Santiago, Chile. April 18-19, 1998. URL: <http://www.summit-americas.org/chileplan.htm> (дата звернення: 08.05.2021).

⁵ Second Summit of the Americas, Santiago, Chile. April 18-19, 1998. URL: <http://www.summit-americas.org/chiledec.htm> (дата звернення: 08.05.2021).

включав завдання щодо модернізації і розвитку фінансових ринків¹. Зважаючи на правки внесені в документ саміту можна казати про зацікавленість країн в розвитку інтеграції, але практика показала зворотнє.

Замість спільної роботи в рамках саміту, Бразилія і США вели переговори з країнами Латинської Америки паралельно. Ускладнювало ситуацію і те, що частина країн вела перемови з обома лідерами (США і Бразилією) одночасно². В результаті саміту в Чилі було прийнято рішення про відтермінування строку підписання договору ФТАА. Однією з проблем була відсутність єдиного напрямку розвитку серед учасників, це гальмувало процес прийняття рішень.

Атмосферу переговорів також порушували економічні кризи, які співпадали з періодами проведення самітів. Перший саміт в 1994 р. передбачив кризу в Мексиці, чилійський саміт – кризу в Аргентині. Така тенденція в економіці насторожувала учасників, оскільки лібералізація торгівлі за умовами ФТАА зробила б їх ринки більш вразливими, що могло підвищити частоту кризових явищ. В цьому випадку, імпорт витіснив би власних виробників і призвів до краху економіки країни. Також в списку проблемних питань залишалися умови співробітництва для країн з низькою економікою. Як результат, переговори які тривали вже чотири роки не призвели до прийняття конкретних рішень відносно ФТАА. За новими умовами, міністри торгівлі мали розробити план дій по торгівельним питанням, для остаточного підписання договору на початку 2000-х³.

Варто відмітити, що проект ФТАА був функціонально і політично складним, оскільки включав декілька ступенів інтеграції. Це була спроба адміністрації Б. Клінтона розширити економічний вплив США на

¹Second Summit of the Americas, Santiago, Chile. April 18-19,1998.:<http://www.summit-americas.org/chileplan.htm> (дата звернення 08.05.2021).

²Жирнов О.А, Шереметьев И.К. Новое издание панамериканизма: латиноамериканская политика Дж. Буша. Москва, 2005. с. 65.

³First and Second Summit of the Americas. URL: <http://www.summit-americas.org/FTAA/ftaaisue.htm> (дата звернення: 18.04.2021).

Латиноамериканському напрямку. Проект ФТАА можна розглядати як новий інструмент геополітичного впливу США в Західній півкулі.

Початок ХХІ ст. став для США періодом кардинальних змін в політичному житті. В цей час (січень 2001р.) в країні президентський пост обійняв представник республіканської партії Джордж Буш (молодший). В питаннях зовнішньополітичної стратегії, новий президент покладався на досвід минулих республіканських адміністрацій і не намагався вносити радикальних змін. В списку зовнішньополітичних пріоритетів Дж. Буша було укріплення збройних сил і протистояння “ворожим” США політичним режимам¹. Він робив ставку на розвиток hard power, послабивши вектор торгівельної політики². Але проекти зон вільної торгівлі, укладені минулою адміністрацією, знайшли підтримку і продовжували розвиватись в новому столітті.

Лібералізація інтеграційних відносин з континентальними сусідами по NAFTA приносила значні результати, тому адміністрація Буша не планувала вносити кардинальні поправки в цей вектор політики – ці наміри були підтверджені під час першого дипломатичного візиту Дж. Буша в Мексику. Крім основних політичних питань, була висловлена думка про подальші шляхи співпраці в рамках тристороннього договору³.

До 2001 року, в США було реалізовано три договори про зону вільної торгівлі, лише одна з цих домовленостей була в багатосторонньому форматі⁴. Це значно відрізнялось від стратегії європейських країн, які частіше підписували торгівельні договори в регіональних рамках, або із сусідніми країнами. Але за масштабом та ступенем важливості, американські проекти були більш значними і розрахованими на довшу перспективу.

На 2001 рік в активі США вже існувала інтеграційна зона NAFTA, яка розвивалась досить динамічно. Упущення в цьому проекті загрожували б країні

¹ Печатнов В.О., Манькин А.С. История внешней политики США. с. 606.

² Конюхевич Ю. Мягкая сила во внешней политике США (в годы президентства Дж. Буша младшего).

³ Манькин А.С. Региональные модели интеграции. Москва, 2010. с. 331.

⁴ NY Times. America Should Start Catching Up. URL: <https://www.nytimes.com/2001/05/18/opinion/IHT-america-should-start-catching-up.html> (дата звернення: 20. 04.2021).

масштабними економічними втратами. Паралельно з основним проектом, продовжувала розвиватись ідея Панамериканської зони вільної торгівлі. На Всеамериканському саміті OAS в квітні 2001 р. в м. Квебек, був представлений дороблений план проекту ФТАА. В рамках саміту обговорювались основні напрямки співробітництва: зниження митних тарифів; лібералізація спільної торгівлі послугами; регулювання спільної інвестиційної політики, враховуючи економічні особливості держав¹. В цілому були визначені основні сфери інтеграції: вільний доступ до ринків, інвестиції, сільське господарство, субсидії, захист прав інтелектуальної власності, конкурентна політика². Але хід самих переговорів був досить повільним, на що був ряд причин.

З початку переговорів не було одностайної підтримки з боку країн Латинської Америки. Основними прихильниками ФТАА були країни Центральної Америки та Карибського басейну і Чилі³. В протиполог йому, сильним політичним опонентом США виступала Бразилія, яка намагалась запобігти втручання країни на ринок Латинської Америки. Проблема США і Бразилії крилась в політичних амбіціях країн, які були багато в чому схожими. Якщо США намагались “продовжити” власний проект NAFTA, то в Латинській Америці Бразилія намагалась за подібним сценарієм об’єднати всі країни регіону в один торгівельний блок SAFTA (South American Free Trade Area)⁴. Бразильська економіка була лідером в регіоні і головним учасником проекту MERCOSUR, що використовувала як засіб політичного тиску на інші країни. Фактично Бразилія почала розробляти власний проект, який розглядався паралельно створенню Панамериканської інтеграційної зони⁵.

¹Declaration of Quebec City. URL: [http://www.summit-americas.org/Documents for Quebec City Summit/Quebec/Declaration of Quebec City - Eng – final.htm](http://www.summit-americas.org/Documents%20for%20Quebec%20City%20Summit/Quebec/Declaration%20of%20Quebec%20City%20-%20Eng%20-%20final.htm) (дата звернення: 20.04.2021).

²Костюнина Г., Пронина Н. Эволюция концепции формирования общерегиональной зоны свободной торговли в Латинской Америке // Российский внешнеэкономический вестник, № 7. 2008. с.3.

³Жирнов, Шереметьев. Новое издание Панамериканизма: Латиноамериканская политика Дж. Буша. М, 2005. с. 62

⁴Explaining Mercosur’s Survival: Strategic...c. 117. (Jstore).

⁵Neumann P. Regionalism: developing tendency in the U.S. trade relations. International Journal of Management and Economics 19, 2006. P. 158-168.

Таким чином, уже в перший рік адміністрації Дж. Буша були розбіжності в поглядах з учасниками переговорів щодо ФТАА. Різна інтеграційна стратегія, економічна нерівність країн – фактори, що суттєво впливали на якість переговорів¹. Проте, сильний удар по інтеграційним планам зробили події 11 вересня 2001 р. Терористичні атаки нанесли значні втрати американській економіці та підштовхнули до кардинальних змін в зовнішній політиці. Можна сказати, що своїм передвиборчим висловлюванням з приводу військової стратегії, Дж. Буш фактично передбачив майбутні історичні події - боротьба з тероризмом вийшла на перший план в зовнішній політиці президента. На новому раунді WTO, який розпочався в листопаді 2001 р., основним порядком денним було американське питання². Логічно, що торгівельна політика в ньому відійшла дещо на другий план.

Не зважаючи на те, що переговори відносно ФТАА тимчасово були зсунуті на другий план через проблему з держбезпекою, США мали намір довести проект до кінця. Торгівельна інтеграція з Латинською Америкою продовжувала залишатись в пріоритетах США, адміністрація Буша розуміла, що розвиток економіки напряду залежить від стабільної зовнішньої торгівлі³. Продовження вектору Латинської Америки було обумовлене багатьма причинами: по-перше— можливість ще більшого поширення власних товарів на латиноамериканські ринки; по-друге – заручення політичною підтримкою з боку урядів вказаних країн, геополітичне посилення США в цілому⁴; Також важливим критерієм була спільна боротьба з нелегальною міграцією. Ця проблема походила із внутрішнього устрою США, вона підривала американську економіку і стабільність зсередини. За деякими показниками, на початку 2000-х, кількість латиноамериканських мігрантів складала майже третину від усіх національних меншин США, значна кількість з них були нелегальною робочою силою з

¹Mercosure The Free Trade Area of the Americas and the Future of...c. 1045.

²Bush The President's – Trade Policy Agenda c. 11.

³Mercosure The Free Trade Area c. 1048.

⁴Жирнов О. А., Шереметьев И. К. Новое издание Панамериканизма: Латиноамериканская политика Дж. Буша. М. 2005. с. 82.

Мексика, країн Південної Америки та Карибського басейну¹. Питання міграції часто викликало суперечності у взаємовідносинах між країнами, тому адміністрація Буша намагалась вирішити його за допомогою інтеграційного проекту. В цьому випадку, спільна зона ФТАА виступала основою не тільки для вирішення безпосередньо торгівельних (економічних в цілому), а й соціальних питань.

Робота над проектом ФТАА була відновлена в рамках нового раунду WTO². Варто сказати, що переговорний процес відбувався на двох рівнях – наднаціональному і міжнаціональному, що дозволяло контролювати розробку проекту і якнайшвидше вирішувати проблемні питання. Перший рівень включав переговори на самітах ОАГ і конференціях міністрів торгівлі; другий – на національному рівні між законодавчими органами³. Всього за період розробки проекту було проведено 7 раундів переговорів (з 1994 р.), і остаточний повинен був відбутись в листопаді 2002 р. Але ці переговори не стали завершальними, оскільки частина держав не погоджувалась з умовами договору. Ряд домовленостей не влаштовував країни Латинської Америки, плюс до всього залишалися не вирішеними питання про захист навколишнього середовища⁴. Така реакція була цілком обґрунтованою, оскільки більшість латиноамериканських країн мала проблеми з економікою і невирішені торгівельні питання спричинили б глобальну кризу⁵. Свою негативну ноту в розвиток переговорів внесла і поведінка американської адміністрації, яка відмовила в допомозі Аргентині під час кризи 2001-2002 рр⁶. Це підривало довіру країн Латинської Америки до США, як до гаранта економічної стабільності в майбутньому торгівельному регіоні. В результаті, одностайна

¹ Mercosure The Free Trade Area of the Americas and the future ...c. 1046.

² Neumann. P. Regionalism: developing tendency2006. c. 160

³ NAFTA_UntilV_FTAA 2006. c.45. http://www.ftaa-alca.org/View_e.asp (02.05.2021)

⁴ Sustainable Development in the Negotiation of the FTAA. c. 1122. 2003. article 7.

⁵ Jagdish N. Bhagwati. Free Trade Today. Princeton University. 2003. c. 103.

⁶ Carranza M. E. Mercosur and the End Game of the FTAA Negotiation. c. 326.

підтримка і солідарність з США після терактів 11 вересня 2001 р. обернулась настороженістю і недовірою зі сторони партнерів по проекту¹.

Не зважаючи на напружену атмосферу переговорів, США зберігали протекціонізм в своїй політиці і все менш йшли на поступки в торгівельних питаннях Латинської Америки. Особливо гострими для країн (зокрема для Бразилії) були питання тарифів на сільськогосподарську продукцію, які США відмовлялись скорочувати². Така політика одразу дала про себе знати. На зустрічі міністрів у вересні 2003 р. майже весь проект був розкритикований прибічниками Бразилії. Амбіції США були поставлені під сумнів, в складній ситуації опинялись американські експортери. Зростала ймовірність, що країни Латинської і Центральної Америки знайдуть більш вигідні умови в співробітництві з ринками ЄС³. В цьому випадку, США необхідним було прискорити переговорний процес. Країни мали менше ніж за місяць остаточно врегулювати всі проблемні питання і перш за все, цей ультиматум стосувався Бразилії та США.

За планом, в листопаді 2003 р. в Маямі розпочалась зустріч міністрів, усього в переговорах взяли участь представники від 34 країн. Ця подія стала своєрідним перехідним моментом в переговорах. Країни прийняли компроміс, який давав можливість відмовлятися від участі в певних пунктах домовленостей. Він дозволяв існування регіональних зон вільної торгівлі паралельно з майбутнім блоком ФТАА⁴. Це стало вдалою альтернативою для країн що розвиваються – віднині вони могли відстоювати власні інтереси в субрегіональних проектах (такі як МЕРКОСУР)⁵. На зустрічі міністрів був розроблений план наступного всеамериканського саміту. Але тенденція

¹Mercosur The Free Trade Area of the Americas and the Future of USA Hegemony c. 1049.

²Carranza M. E. Mercosure and the End of the Game of the FTAА Negotiations c. 321.

³Neumann P. Regionalism: developing tendency in the U.S. trade relations. International Journal of Management and Economics 19. 2006. c. 163.

⁴Poggio C. G. Brazil and the institutionalization of South America: from hemispheric estrangement to cooperative hegemony. 2011. URL: http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0034-73292011000200010 (дата звернення: 17.05.2021).

⁵Free trade area of the Americas. Eight ministerial meeting, Miami. 2003. URL: http://www.ftaa-alca.org/Ministerials/Miami/Miami_e.asp (дата звернення 05.05.2021)

показувала, що реформи які здійснювались протягом кожної міністерської зустрічі не були ефективними. Проект перетворився в безкінечні переговори, що не мали фундаменту у вигляді спільної політичної стратегії.

Наступний саміт по ФТАА був спланований на 2004 р.¹. Його можна назвати “переговорами по інерції”, оскільки в цей період країни майже втратили стимул для розвитку Панамериканського проекту. Обидва лідери інтеграції – США та Бразилія, вбачали більшу вигоду від співробітництва в інших напрямках. Бразилія перш за все зосередилась на розробці Південноамериканського співтовариства (SACN), в США була тенденція до торговельної інтеграції з Південно-Східною Азією². Самі переговори по суті не включали нововведень в торговельній політиці, документ саміту не передбачав певного плану дій, який був атрибутом минулих самітів. Основні моменти були пов’язані з вирішенням соціальних проблем - були представлені демократичні стратегії, які по суті були поверховими і не мали чіткого плану їх реалізації³.

Вектори вільної торгівлі остаточно змістились, США підписували двосторонні договори про вільну торгівлю з країнами Центральної Америки і Домініканською Республікою (в серпні 2004 р.)⁴. Ці країни не відігравали вагомій ролі в міжнародній політиці і мали слабку економіку, тому можна розглядати це як показовий жест з боку США для майбутніх учасників Південноамериканського співтовариства. Але не варто розцінювати САФТА як безкорисну угоду, оскільки для США ці країни становили інтерес як ресурсна база і ринок збуту.

Завершальним етапом більш ніж десятирічного процесу став саміт 2005 р. (Мар-дель-Плата, Аргентина). Він був призначений як крайній строк

¹Костюнина Г., Пронина Н. Эволюция концепции формирования общерегиональной зоны свободной торговли в Латинской Америке // Российский внешнеэкономический вестник, № 7. 2008. С. 4-5.

²Атаев М.Р. Интеграционные процессы на Североамериканском континенте в условиях мировой глобализации ... с. 127.

³Declaration of Nuevo Leon. URL: <http://www.summit-americas.org/SpecialSummit/Declarations/Declaration of Nuevo Leon – final.pdf> (дата звернення 17.05.2021)

⁴Mera G.L. Explaining Mercosur's Survival: Strategic Sources of Argentine-Brazilian Convergence. Cambridge University Press, 2005. с. 130. (Jstore)

переговорів і початок введення в дію готового проекту по зоні вільної торгівлі. Але в результаті, саміт став останнім для всіх учасників, оскільки домовленостей по ФТАА не було досягнуто. Цей процес став показовим в багатьох ситуаціях: перш за все, інтереси країн Латинської Америки ослабли і останні роки розвивались в іншому напрямку. По-друге, політика американської сторони. Дії США були досить хаотичними – ентузіазм і відкритість на початку переговорів, змінились протекціонізмом і практично небажанням йти на компроміси в економічних питаннях. Не на користь США відіграла їх секторна політика, спроби підписання окремих домовленостей з країнами не учасниками МЕРКОСУР лише загострювало відносини з Бразилією та її прибічниками¹. По-третє, стрімкий економічний розвиток самого блоку МЕРКОСУР – упущення цього факту частково коштувало провалу проекту ФТАА. Серед країн Південноамериканського блоку, четверо брало участь в розробці ФТАА, їх спільна доля в ВВП країн Латинської Америки складала 75%. Тому, на виборах проти зони вільної торгівлі, ці країни поставили крапку в розвитку проекту (оскільки представляли економічну більшість, не зважаючи на рішення “за” 29 країн)². В четвертих, сильна розбіжність в економічних показниках учасників робила майже неможливою повноцінну співпрацю після введення договору в дію.

В результаті більш ніж 10 років інтенсивних переговорів і співробітництва, блок ФТАА не був реалізований. Амбітний проект, розпочатий за адміністрації Б. Клінтона став тягарем для адміністрації Дж. Буша. Він вбачав пріоритет зовнішньої політики в іншому напрямку і торгівельний блок з Латинською Америкою фактично був відсунутий на другий план. Цей фактор безпосередньо вплинув і на характер переговорів – лобіювання власних інтересів, небажання йти на компроміси з іншими учасниками. Але з точки зору

¹ Атаев М. Р. Интеграционные процессы на Североамериканском континенте в условиях мировой глобализации. 2013. с. 128.

² Poggio C.G. Brazil and the institutionalization of South America: from hemispheric estrangement to cooperative hegemony. 2011. URL: http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0034-73292011000200010 (дата звернення: 18.05.2021)

міжнародної дипломатії і політики, проект ФТАА був цікавим прецедентом: це була спроба створити субконтинентальну зону, яка включала 34 держави з різною політичною моделлю і економічним рівнем. Можлива реалізація цього проекту, означала б створення найбільш масштабної в світі зони вільної торгівлі.

2.2 Азійсько-Тихоокеанський вектор політики

В розріз з інтеграційною політикою з країнами Латинської Америки, США паралельно розвивали торгівельні відносини з Азійсько-Тихоокеанським регіоном. Важливою рисою цього напрямку є наявність кількох субрегіонів, значна соціально-економічна розрізненість населення, політична відмінність країн які тим чи іншим чином конкурують між собою. Основний інтерес США до посилення торгівельної інтеграції з АТР, сформувався в найбільш економічно-сприятливий для регіону період – на початку 1990-х рр. і досить успішно тривав до ХХІ ст. Однак, з 2001 р. ситуація у відносинах з регіоном кардинально змінюється на тлі проблем з безпекою США, які впливають на підхід американської адміністрації до всієї зовнішньої політики. Але, проблема з держбезпекою - це лише один з факторів впливу на торгівельну співпрацю з Тихоокеанським регіоном. Саме тому, для повноцінного розуміння інтеграційних процесів, які сформувались на початок ХХІ ст. і в якому форматі вони розвивались в період з 2001– по 2009 рр., необхідно розглянути політичні інтереси США в АТР з початку 1990х рр.

В останньому десятилітті ХХ ст. в зовнішніх відносинах США відбувається помітна диференціація безпекової та економічної політики і торгівля починає займати в ній провідну позицію¹. Зважаючи на це, більшість політичного істеблішменту США відмічали необхідність підкріплення американської економіки підтримкою “процвітаючих економік світу”, якими на

¹U.S.-Japan fray shakes APEC's trade goals. 1995. URL:
<https://www.nytimes.com/1995/05/30/business/worldbusiness/IHT-usjapan-fray-shakes-apecs-trade-goals.html?searchResultPosition=7>

той час були країни Тихоокеанського регіону¹. В цей період, адміністрація Б. Клінтона розвиває вказану точку зору з урахуванням міжнародного політичного клімату (розпад біполярного світу) і глобалізаційних процесів. Таким чином, об'єднання демократичних держав заради створення вільного ринку, стало новою офіційною рамкою в економічній політиці США з АТР².

В новий період міжнародних відносин, комерційні та інвестиційні угоди між державами досягли свого апогею, укладались вони переважно в двосторонньому форматі на керівному рівні та в рамках самітів міжнародних торговельних організацій (WTO, GATT)³. Але в таких форматах була своя дилема – вони сповільнювали процес вирішення проблем певного вектору торгівлі чи інвестицій з конкретним регіональним блоком (політичним або економічним). Двостороння дипломатія не вирішувала проблем регіонального масштабу, а зустрічі в рамках самітів не давали можливості тісно співпрацювати по визначеному блоку питань з певним об'єднанням – питання або розглядались поверхово, або їх вирішення розтягувалось в довгострокову перспективу⁴. В цьому випадку, якісне поширення торговельних відносин унеможливлювалося, що спонукало до розвитку багатостороннього співробітництва у форматі фрітрейду.

В цей період, в країнах Східної Азії та Тихоокеанському регіоні вже був розвинений свій промислово-економічний механізм, що в сукупності зі спільним капіталом, торгівлею, обміном технологій, а також внутрішніми інвестиціями вплинув на стрімкий економічний ріст країн. Політика експортоорієнтованості і протекціонізм власних економік давав помітний

¹Kan H. The Clinton Administration's Policies in the Asia-Pacific Region. p. 106.

²U.S. Department of State. Archived content. Address by Bill Clinton to the UN General Assembly: <https://2009-2017.state.gov/p/io/potusunga/207375.htm> (28.02.23).

³The United States and the World economy. URL:

https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=rowVguhQr4IC&oi=fnd&pg=PR5&dq=us+economy+foreign+trade+relations&ots=bO-zzrnn7_&sig=5FX8xGZGOV11HrGBTTCR83LfeVs&redir_esc=y#v=onepage&q=us+economy+foreign+trade+relations&f=false c.65 (28.02.23).

⁴Городня Н.Д. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. 2011. с.93.

результат – показник ВВП на душу населення в регіоні досягав 3,4 – 4,4% (1991 – 1995 рр.) в порівнянні з країнами ЕС, де показник склав 2,5%¹.

Економічні успіхи країн АТР та самі механізми їх досягнення, представляли безпрецедентний інтерес для Вашингтону: з 1990-го по 1997-й рр. в національній стратегії, АТР позначали як ключ до економічної стабільності та процвітання США². Основним об'єднанням для реалізації американських економічних амбіцій був форум АРЕС (АТЕС), на який покладалась задача довгострокового торгівельно-інвестиційного співробітництва зі Східною Азією та Тихоокеанським регіоном. Головною метою АРЕС було створення вільного ринку і відкритої для співробітництва спільноти держав. В об'єднанні США не мали привілею одноосібного лідерства, як це було в NAFTA, але при цьому доволі часто їм вдавалось нав'язати власні інтереси в пріоритет політичної повістки АРЕС, що періодично викликало конфлікти з регіональними партнерами³.

Першочергова мотивація американської адміністрації полягала здебільшого у внутрішньому економічному стимулі — завдяки експорту в АТЕС планувалось покрити заробітну плату американським робітникам і вирішити проблему безробіття⁴. Згодом, в 1993-1994 рр. на порядку денному в США була проблема торгівельного дефіциту, що в гіршому сценарії загрожувала перерости в економічну кризу⁵. Пізніше інтерес трансформувався переважно в бік геополітичних цілей: необхідність в посиленні економічних зв'язків з Японією в 1993-1995 рр.; налагодження торгівельних відносин з Китаєм, особливо в період 1997-1998 р коли активно йшла дискусія про включення Китаю до WTO⁶; поширення американського впливу в менш економічно розвинені країни

¹WTO Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=1999&locations=EU&start=1991> (12.10.22.)

²цит. по: National Security Strategy 1993. с. 11. (pdf).

³Thinking Ahead: Clinton's Asia policy runs big risks. NYTimes, 1994. URL: <https://www.nytimes.com/1994/03/25/business/worldbusiness/IHT-thinking-ahead-clintons-asia-policy-runs-big-risks.html> (16.03.23).

⁴Дужа І.А. Еволюція політики с.167.

⁵The U.S. Trade Deficit: A Dangerous Obsession: https://www.jstor.org/stable/20050153?read-now=1&seq=7#page_scan_tab_contents (16.03.23).

⁶Tomzak A. U.S.- China relations 2001-2015: Economic interdependence and the Taiwan Issue. с.18.(pdf)

завдяки підключенню багатосторонніх торгівельних домовленостей в межах АРЕС.

Торгівельно-економічна взаємодія з об'єднанням була одним з пріоритетів зовнішньої політики впродовж першої половини 1990-х рр., що було помітно по інтенсивності запропонованих ініціатив та підписаних домовленостей. Спочатку акцент робився на багатосторонніх угодах: в 1993-у р. Сполучені Штати представили ініціативу, яка була взята за основу торгівельно-інвестиційного співробітництва в АРЕС. Згодом більшого розповсюдження набули двосторонні угоди: серія договорів про економічну співпрацю з Японією в 1993 — 1995 рр.; доповнена угода про торгівельні відносини з Китаєм в 1998 р.; договір про регулювання тарифів на частину промислових товарів з Австралією в 1996 р і цілий список домовленостей з іншими членами АРЕС¹. В 1998 р. було знову прийнято багатосторонній договір, що вносив зміни в співробітництві в сфері телекомунікацій². Сам список угод варіювався від товарів сільськогосподарської промисловості до товарів і послуг в сфері інноваційних технологій, завдяки чому можна зрозуміти економічні потреби та упущення США в промислових галузях. Очевидно, що механізми просування торгівельної політики поступово розвивались і збільшення кількості багатосторонніх договорів це підтверджує. Однак політичні методи реалізації подібних домовленостей викликають запитання.

Матеріали щодо торгівельних угод, представлені в офіційних документах, односторонньо висвітлюють методи реалізації і характер американської політики в АРЕС. Завдяки цьому виникає більший інтерес до негативних сторін американської політики — їх торгівельних конфліктів з рештою партнерів, які активно обговорювались і в самій американській пресі. З однієї сторони, Сполучені Штати зарекомендували себе як рушійний механізм розвитку економічної інтеграції та політичного об'єднання країн в АТР. Але, паралельно

¹List of Trade Agreements by the office of the US Trade represent.

²Tomzak A. U.S. - China relations, 2001 – 2015: economic interdependence and the Taiwan Issue p. 16.

з цим висували односторонні ініціативи та вели досить гегемоністичну дипломатію з лідерами об'єднання, що негативно впливало на прийняття рішень.¹ Одним з прикладів таких настроїв американської адміністрації є їх взаємовідносини з Японією – в роботах деяких дослідників фігурує точка зору, що США застосовували стратегію маневрування, користуючись тісними політичними зв'язками з японською стороною для просування власних торговельних ініціатив². При цьому, вони ставили свого торговельного партнера в незручне положення - японський уряд, на правах регіонального лідера АРЕС, мав забезпечити можливість іншим інтеграційним союзникам просувати власні ініціативи і при цьому зберегти взаємовигідні партнерські відносини зі Сполученими Штатами. В американській пресі, Вашингтон взагалі часто висвітлюють як головного підбурювача конфліктів в Тихоокеанському регіоні: погрози в бік Тайваню та Гонконгу за можливість послаблення торговельних обмежень з Китаєм, суперечка з Таїландом через доступ до ринку фінансових послуг, дипломатичний конфлікт з Індією і ще цілий список конфліктних питань з іншими країнами³. Але одним з яскравих прикладів недалекоглядності американської торговельної політики є конфлікт, пов'язаний з експортом автомобілів в Японію. Перед розглядом ситуації, варто згадати риторику американської сторони на форумі АРЕС в 1994 р., ініціатором якого вони були: США зробили акцент на необхідності лібералізації торговельних відносин для швидкого досягнення поставлених цілей об'єднання, а потім заявили про власні наміри посиленого інтегрування американських компаній в тихоокеанський ринок⁴. Сама японська сторона тривалий час виступала з позицією не допуску американського автомобільного експорту на власний ринок: проблема з

¹Thinking ahead: Clinton's Asia policy run's big risks. NY Times. URL:

<https://www.nytimes.com/1994/03/25/business/worldbusiness/IHT-thinking-ahead-clintons-asia-policy-runs-big-risks.html> (16.03.23).

²Beyond the Gaiatsu model: Japan's Asia-Pacific policy and neoclassical realism. L.Lopez I Vidal c. 27-49. (pdf).

³Thinking ahead: Clinton's Asia policy runs big risks. NY Times. URL:

<https://www.nytimes.com/1994/03/25/business/worldbusiness/IHT-thinking-ahead-clintons-asia-policy-runs-big-risks.html> (05.04.23).

⁴U.S.-Japan fray shakes APEC's trade goals. NY Times. URL:

<https://www.nytimes.com/1995/05/30/business/worldbusiness/IHT-usjapan-fray-shakes-apecs-trade-goals.html?searchResultPosition=7> (16.03.23).

експортом була каменем спотикання впродовж декількох років і призвела фактично до дипломатичного протистояння між японською та американською сторонами¹. Компромісного рішення в результаті так і не було прийнято - керівництво США, замість пошуку консенсусу обрало тактику політичного нападу, ввівши санкції на частину японських автомобілів і обмеживши імпорт комплектуючих товарів на свій ринок; японський уряд у відповідь посилив протекціонізм власного ринку². Як ми бачимо, політичні дії адміністрації явно розходяться з тезами, заявленими на початку індонезійського форуму (АРЕС). Ситуацію між США та Японією викликає зустрічне питання: яким чином цей конфлікт вплинув безпосередньо на АРЕС? Результат викликає певний дисонанс, оскільки ця подія мала потужнішу зовнішню силу, ніж внутрішню: на країни АРЕС ця ситуація явно вплинула як інформаційна бомба. Побоювання щодо співіснування Японії та США в АРЕС, доцільності подальшого розвитку об'єднання як такого – всі ці тези ще довгий час існували в інформаційному просторі решти учасників АРЕС³. Однак самі американо-японські відносини постраждали мінімально, враховуючи незначну частку автомобільного експорту в цілому експортному секторі США, при всьому конфлікт не був розповсюджений на інші сфери торгівлі⁴.

Найбільш провальним для АРЕС і політичної мотивації Вашингтону став саміт в Осаці у 1996 р. – заплановані рішення щодо лібералізації ринку і зняття тарифів на товари так і не були ратифіковані. Замість конкретного плану дій, остаточне формулювання в торгівельній угоді звучало як (*цитата*) “тарифи будуть суттєво скорочені”. Це підкреслює відсутність в АРЕС єдиної концепції спільного ринку, а в більш глобальному сенсі – неспроможність впоратись з

¹Does revisionism work? URL: https://www.jstor.org/stable/2761322?read-now=1&seq=3#page_scan_tab_contents (16.03.23).

²Does revisionism work? U.S. Trade Strategy and 1995 U.S.-Japan auto dispute. с. 534. URL: https://www.jstor.org/stable/2761322?read-now=1&seq=3#page_scan_tab_contents (16.03.2023).

³U.S – Japan fray shakes APEC's trade goals. NY Times. URL: <https://www.nytimes.com/1995/05/30/business/worldbusiness/IHT-usjapan-fray-shakes-apecs-trade-goals.html?searchResultPosition=7>

⁴Harvard Atlas of economic complexity. URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/explore?country=231&queryLevel=location&product=undefined&year=1996&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=undefined> (10.04. 23).

економічною розрізненістю країн, що заважала прийняттю оптимальних рішень¹. В наступні два роки, інтерес США щодо АРЕС поступово згасав і економічна криза, яка прокотилась по країнам АТР в 1997 р. лише прискорила цей процес.

Цікаво те, як на досить невдалу торгівельну політику США дивляться азійські дослідники, зокрема японські. Американська політика в АТР представлена як “вузькоспрямована і позбавлена уяви” і така цитата має цілком справедливе обґрунтування². Замість того, аби сконцентруватись на існуючих економічних можливостях, США намагались протидіяти азійському регіоналізму, сконцентрувавшись на спірних питаннях з країнами регіону. США погано враховували й те, як їх інтеграційний підхід буде сприйнятий країнами АТР і те, що взаємна торгівельна інтеграція не передбачає нав’язування односторонніх інтересів³. Безумовно, що повністю знецінювати дії США в АТР за вказаний період не варто, оскільки певні кроки в бік посилення економічної взаємодії були зроблені. Але те, що американська політична стратегія не лише не прискорила інституціалізацію АРЕС, а й додала проблем в торгівельній дипломатії з країнами-учасниками, є очевидним фактом.

Спектр американської уваги наприкінці 1990-х рр. остаточно змістився в бік Південно-Східної Азії, а саме об’єднання ASEAN. Впродовж всього періоду існування блоку, США проявляли до нього геополітичне зацікавлення, але новий виток в торгівельно-економічних відносинах з ним розпочався з 1997 р. Цьому сприяли як політичні процеси в середині блоку, так зовнішньо-регіональні тенденції. Економічна криза в АТР відкрила нові загрози та можливості для політичних та економічних інтересів США в Південно-Східній

¹Цит. з.: The Year in Trade 1996. p. 75. .

²N. Munakata Transforming East Asia. The evolution of regional economic integration. 2006. p.156. URL:

[https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=ad6hfxEB8hUC&oi=fnd&pg=PP1&dq=+Munakata,+Naoko.+Transforming+East+Asia.+The+Evolution+of+Regional+Economic+Integration.+Tokio+%26+Brookings+Institution+Press,+Washington,+D.C.,+2006.+&ots=fiNHT4B3Nc&sig=imERECUuXCIQZXadHpDmNfPT8HY&redir_esc=y#v=onepage&q=Munakata%2C Naoko. Transforming East Asia. The Evolution of Regional Economic Integration. – Tokio %26 Brookings Institution Press%2C Washington%2C D.C.%2C 2006.&f=false \(10.04.23\).](https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=ad6hfxEB8hUC&oi=fnd&pg=PP1&dq=+Munakata,+Naoko.+Transforming+East+Asia.+The+Evolution+of+Regional+Economic+Integration.+Tokio+%26+Brookings+Institution+Press,+Washington,+D.C.,+2006.+&ots=fiNHT4B3Nc&sig=imERECUuXCIQZXadHpDmNfPT8HY&redir_esc=y#v=onepage&q=Munakata%2C Naoko. Transforming East Asia. The Evolution of Regional Economic Integration. – Tokio %26 Brookings Institution Press%2C Washington%2C D.C.%2C 2006.&f=false (10.04.23).)

³ America must not leave Asia in a trade blind spot. Financial Times. 2004.

Азії. В зазначений період, країни ASEAN відновлювали свою економіку і варто сказати, частині з них це вдавалось доволі успішно: порівнюючи дані після-кризових років можна помітити який стрибок відбувся в економічних показниках країн Пд.-Сх. Азії та Тихоокеанського регіону – за рік з 1998 р., коли ВВП досяг критичного показника в (- 0,6 %) до 1999 р., в якому ВВП складав 2,7 %, що лише на 0,1 % менше за показники Євросоюзу, який економічна криза зачепила опосередковано¹. Одночасно з країнами ASEAN зростав геополітичний потенціал Китаю, який поступово почав перехоплювати торговельну ініціативу в регіоні у сусідньої Японії та політичного опонента — США.

Економічні відносини Китаю з ASEAN з 1991 р. розвивались переважно на інвестиційній підтримці з боку Китаю, а подальша співпраця підкріпилась спільною потребою в забезпеченні фінансової безпеки, що було наслідком економічної кризи². Позиція Китаю відносно об'єднання посилилась, коли в 1996-го р. країна стала офіційним партнером блоку, після чого почались діалоги в форматі ASEAN+1; в 2000 р. китайська сторона запропонувала ініціативу створення комітету для розгляду можливостей розвитку FTA з ASEAN³. Такий стрімкий розвиток фінансових і торговельних взаємовідносин між Китаєм та блоком не міг не викликати стурбованість зі сторони Вашингтону - цей період дав зрозуміти американському уряду скільки їм можуть коштувати власні сумніви в прийнятті рішень. Політика відносно ASEAN почала набирати обертів: в 1997 р. США приєднались до регіонального форуму ARF, що надало їм ширший спектр прав в поширенні торговельно-економічних ініціатив⁴. США почали активніше форсувати прийняття двосторонніх угод з окремими членами

¹ The World Bank. GDP per capita growth. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=1999&locations=EU&start=1991> (10.04.23). (статистичні показники).

² China-ASEAN and Japan-ASEAN relations during the Post-Cold War Era. Chinese Journal of International Politics, 2007. p. 373. URL: https://www.jstor.org/stable/48615606?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents (10.04.23).

³ China-ASEAN and Japan-ASEAN relations during the Post-Cold War Era. Journal of International Politics, 2007. p.379. URL: https://www.jstor.org/stable/48615606?read-now=1&seq=7#page_scan_tab_contents (11.04.23).

⁴ National Security Strategy 1997 p.28.

ASEAN, що допомагало зміцнити їх позиції у відносинах з об'єднанням. Однак, на відміну від Китаю, США не поспішали укладати багатосторонні угоди і можна припустити декілька причин таких дій: По-перше, економічні амбіції США накладались на політичні проблеми в регіоні. Технічно, Вашингтон не міг вести перемови з країнами CMLV (Камбоджа, М'янма, Лаос, В'єтнам), оскільки на них вже були накладені американські санкції; По-друге, відсутність вагомого економічного стимулу відносно частини країн ASEAN з перехідною економікою, які не представляли значного торговельного чи інвестиційного інтересу для США. Зрештою, санкційні перепони з окремими країнами, слабкість економічної інтеграції всередині ASEAN, позарегіональні пріоритети - проект NAFTA та паралельні перемови в WTO щодо ФТАА, сприяли остаточній втраті мотивації США щодо інтеграції з ASEAN як цілісним торговельним блоком¹. Але варто віддати належне адміністрації Клінтона, бо не дивлячись на всю суперечливість їх торговельної політики, їм вдалось повернути АТР в порядок денний США і навіть зміцнити дипломатичні зв'язки з деякими країнами на підґрунті торговельних відносин.

Прихід до влади адміністрації Дж. Буша не передвіщував позитивних перспектив в торговельній політиці з АТР. Події 11 вересня 2001 р. внесли свої корективи в зовнішні відносини США і питання безпеки вийшло на перше місце в національній стратегії. Антитерористична компанія, що була розгорнута Вашингтоном викликала необхідність активізувати дипломатію з частиною країн Південно-Східної Азії, в яких діяли ісламські терористичні організації². Не зважаючи на те, що офіційно торговельна повістка залишалась в пріоритеті, вектор безпеки забирав основну увагу адміністрації і політична практика показувала зворотнє. Якщо проект вільного ринку з Латинською Америкою (ФТАА) розвивався із перемінним успіхом, то Азійсько-Тихоокеанський регіон залишався взагалі осторонь американської торговельної політики. АРЕС та

¹Дужа І. А. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні с.169.

²Лексютіна Я. В. США и Китай: Линии соперничества и противоречий. СПб. 2011. с. 101.

ASEAN певний час були обмежені американською увагою і перш за все це виражалось в дипломатичних жестах: впродовж перших років правління Буша, адміністрація показово не направляла торговельного представника на форум¹. Аналогічна ситуація складалась з ASEAN, який американський лідер відзначив своїм візитом лише через 2,5 роки після інавгурації – для порівняння, адміністрація Клінтона зробила це в перші місяці свого керівництва².

Якщо торговельний вектор на практиці був зміщений безпековим питанням, то в теорії саме американське керівництво відносилось до цього вектору з обережністю і скептицизмом. В їх політичному розумінні, багатосторонні саміти або “коаліції бажаних” як висловлювався про це Буш, грали взагалі другорядну роль в торговельній політиці, оскільки не приносили необхідного профіту³. Двосторонні перемовини також велись в основному з постійними партнерами, тут політика нового керівництва мало відрізнялась від тої, що була за часів попередньої республіканської адміністрації.

Хоча в стратегічному плані були представлені задачі розпочати двосторонні перемовини з двадцятьма країнами світу, тільки одна з них була в Азії – Сингапур⁴. Безумовно, що вся американська торговельна політика в АТР не зводилась до співробітництва з Сингапуром, але консервативність в дипломатії підсилена проблемою в сфері безпеки помітно гальмувала будь-які торговельні переговори. Частина представників американського сенату від демократів називали таку політику відносно АТР безглуздою і нерішучою, спираючись на попередні досягнення в відносинах з Китаєм, лібералізацію певних галузей торгівлі в Південно-Східній Азії⁵. І така критика має право на існування: на початку 2000-х рр. торговельний обіг між США та ASEAN складав 141 млрд.долл. (більше третини з них – американський експорт), що в

¹America must not leave Asia in a trade blind spot. Financial Times, december 2004.

²Minding the Gaps: The Bush Administration and U.S.-Southeast Asia Relations// Contemporary Southeast Asia, 2004. p.74.

³Minding the Gaps: The Bush Administration and U.S. - Southeast Asia Relations. // Contemporary Southeast Asia, 2004. p.76. URL: https://www.jstor.org/stable/25798672?read-now=1&seq=4#page_scan_tab_contents (19.04.23).

⁴National Security Strategy, 2002. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss6.html>

⁵America must not leave Asia in a trade blind spot. Financial Times, December 2004.

сукупності становило 2% від усієї світової торгівлі¹. Не звертаючи увагу на те, що частка ASEAN в американській торгівлі була не значною, регіон відіграв важливу роль в АТР як інструмент геополітичного впливу і яким могли вдало скористатись провідні азійські економіки (Китай, Японія). Така перспектива була цілком реалістичною: в листопаді 2002 р. була підписана угода про вільну торгівлю між ASEAN та Китаєм, що відкривало другому можливість більшого впливу на регіональну політику об'єднання в цілому². Згодом розпочались переговори між Японією і Пд. Кореєю відносно ЗВТ – це свідчило про посилення їх коаліції в регіоні, що також не виключало можливість розгортання їх інтеграції на Південно-Східну Азію. Існує ще одна точка зору, в якій головну роль в регіоні відіграє коаліція США-Японія. В цьому випадку, для обох лідерів ASEAN стає значним важелем впливу на економічну політику Китаю в АТР, де ASEAN виступає модератором у відносинах трьох сторін (Японії-США з Китаєм)³. В будь якому випадку, втрата напрацьованих торгівельних зв'язків з ASEAN могла негативно позначитись на політичному статусі США в АТР.

Не дивлячись на проблематичність торгівельного вектору в АТР, США продовжували впевнено просувати свою політичну лінію в WTO. Одним зі слоганів американської адміністрації була “лібералізація конкуренції”, яка передбачала переговори між лідерами щодо лібералізації торгівлі - зменшення тарифів і формування здорової конкуренції на глобальному ринку вільної торгівлі. Однак, практичні дії йшли в розріз із заявленою політикою і питання лібералізації в американській адміністрації трактувалось по-різному. Категорична позиція США в переговорах на Дохійському раунді WTO

¹J. J. Schott. Free Trade Agreements. US Strategies and priorities, 2003. p. 123.

²China-ASEAN and Japan-ASEAN Relations during the Post-Cold War Era. Lai Foon Wong. // The Chinese Journal of International Politics) 2007. URL: https://www.jstor.org/stable/48615606?read-now=1&seq=8#page_scan_tab_contents (19.04.23).

³N. Munakata. Transforming East Asia.

URL:https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=ad6hfxEB8hUC&oi=fnd&pg=PP1&dq=+Munakata,+Naoko.+Transforming+East+Asia.+The+Evolution+of+Regional+Economic+Integration.+Tokio+%26+Brookings+Institution+Press,+Washington,+D.C.,+2006.+&ots=fiNHT4B3Nc&sig=imEREcUuXCIQZXadHpDmNfPT8HY&redir_esc=y#v=onepage&q=Munakata%2C Naoko. Transforming East Asia. The Evolution of Regional Economic Integration. – Tokio %26 Brookings Institution Press%2C Washington%2C D.C.%2C 2006.&f=false 2006. p.134.

стосувалась перш за все необхідності Китаю знизити тарифи на товари до найнижчого рівня серед країн, що розвиваються¹. З одного боку, це було економічним і торгівельним досягненням США, оскільки їм вдалось вплинути на зниження тарифів. З іншої сторони, це рішення могло негативно позначитись на дипломатії з Китаєм, враховуючи складність американо-китайських відносин які після події 11 вересня тільки почали відновлюватись². Подібну політику США реалізовували й відносно Мексики в рамках NAFTA, але в цьому випадку між двома країнами було менше конфліктних ситуацій, а отже торгівельна дипломатія мала менший вплив на загальні відносини між країнами.

З 2002-го року, в США спостерігається інтенсифікація реформ в торгівельному напрямку. Внутрішні зміни розпочались з прийняття ТРА – Управління сприйняття торгівлі, що відновило можливість президента подавати торгівельні угоди на голосування до Конгресу. Ця угода надавала можливість адміністрації швидше просувати необхідні рішення, або накладати вето на заздалегідь не вигідні угоди³. В кращому варіанті розвитку, реформа мала сприяти швидшому встановленню двосторонніх торгівельних зв'язків, а отже прискоренню торгівлі і росту економічних показників в обох сторін. Однак, якісні внутрішні зміни перекреслювались практичними діями адміністрації на зовнішніх ринках, які гальмували торгівлю і в першу чергу негативно впливали на американський експорт. Одним з таких прикладів було рішення підвищити тариф на сталь на 30%, прийняте в березні 2002 р⁴. Намір адміністрації захистити власний експорт сталі провалився і разом з тим потягнув за собою політичні проблеми з основними торгівельними партнерами США – ЄС, Японією, Пд. Кореєю. Негативні наслідки такої політики позначились як на зовнішніх відносинах, так і внутрішніх питаннях США. WTO надав дозвіл ЄС

¹Baucus M. America must not leave Asia in a trade blind spot. Financial Times, 2004.:<https://www.ft.com/content/cf2bb902-4c77-11d9-835a-00000e2511c8> (20.04.23).

²Minding the Gaps: The Bush Administration and U.S. - Southeast Asia Relations. Jstore (Contemporary Southeast Asia), 2004. p.: <https://www.jstor.org/stable/25798672?read-now=1&seq=2> (20.04.23).

³Schwab S. The President's trade policy agenda. p. 3. 2008.

⁴George Bush, protectionist. The Economist, may 7, 2002. URL: <https://www.economist.com/leaders/2002/03/07/george-bush-protectionist> (23.04.23).

на введення санкцій проти американського імпорту на 2,2 млрд.долл., в Сполучених Штатах підприємці втрачали прибутки через падіння попиту на дорогу американську сталь¹. В результаті, тариф був скасований, але наслідки цієї політики для адміністрації були відчутні навіть в передвиборний період в 2004 році. Подібні протекціоністські рішення в майбутніх відносинах на регіональному або світовому рівні мали б ще більш негативні наслідки. Якщо звернути увагу до вже існуючої інтеграцію США з ASEAN і заявлену американську позицію - прагнення до лібералізації спільного ринку, будь-яке протекціоністське рішення призвело б до посилення регіоналізму в об'єднанні, а отже втрати США статусу головного торговельного партнера і посилення позицій регіональних економічних лідерів. Така перспектива була б не вигідна американській адміністрації, враховуючи їх нестійку торговельну політику в Південно-Східній Азії.

Поступове відновлення торговельних відносин в АТР і з ASEAN зокрема, розпочалось в 2002 р., коли адміністрація ініціювала двосторонні переговори з рядом країн ASEAN і разом з цим, в жовтні 2002 р. представила ЕАІ (Підприємство для ініціативи ASEAN)². В цей період, торговельний вектор з азійськими країнами тісно переплітався з політикою безпеки — існує навіть думка стосовно того, що США використовували ЗВТ як спосіб винагороди за підтримку і співпрацю в безпековій політиці³.

Початок нового періоду знаменували переговори з Сингапуром — основним економічним партнером США в Південно-Східній Азії і сильнішим лідером, об'єднуючим країни ASEAN. Взаємодія американської адміністрації з азійським партнером, допомагала посилити політичний статус США в ASEAN і покращити торговельно-інвестиційні відносини з регіоном, які пішли на спад в

¹A.Wroe. Assessing the George W. Bush Presidency: A Tale of Two Terms.. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Mt6qBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA129&dq=U.S.+FTA+policy+under+George+W.+Bush+&ots=Mg90z7XO0O&sig=SKEPC7_0qE0Zs-yLHom-D6Dx8uM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false 2009. p.137. (23.04.23).

²S.F. Naya, M. G. Plumer. The economics of the enterprise for ASEAN initiative: Implication for ASEAN and its members. p. 423.

³J. J. Schott. Free Trade Agreement: US strategies and priorities. 2003. p.118.

останні роки каденції Клінтона. Паралельно з цим, Сингапур ініціював спільне Транстихоокеанське стратегічне та економічне партнерство з двома країнами Тихоокеанського регіону та Латинської Америки, що свідчило про посилення його політичних позицій в світі¹. В результаті, договір про зону вільної торгівлі між США та Сингапуром був ратифікований в листопаді 2002 р., а вже через пів року під час свого візиту до Сингапуру, Буш звернув увагу на двосторонню угоду і відкрито наголосив на необхідності зв'язку торгівлі зі сферою безпеки². Це звернення можна розглядати як меседж регіональним лідерам щодо посилення економічної та військової присутності США в Південно-Східній Азії.

Наступним кроком Сполучених Штатів було впровадження ініціативи EAI - рішення мало сприяти розвитку зон вільної торгівлі між США та країнами ASEAN, а також допомагати локальним ініціативам для того, аби в об'єднанні підтримувався проамериканський курс і не послаблявся регіональний вплив США на Китай³. Ініціатива являла собою ряд зобов'язань для країн з перехідною економікою, бажаючих укласти угоду щодо ЗВТ: по-перше, необхідно було, щоб країна входила до WTO; по-друге, від країн вимагалось підписання угоди TIFA, згідно якої на урядовому рівні формувалась група для обговорення спільних торгівельних та інвестиційних питань, прийняття заходів для усунення регуляторних перешкод та зниження тарифів на товари⁴. В рамках нової ініціативи, США розпочали низку двосторонніх переговорів про ЗВТ з Філіппінами та Малайзією (наприкінці 2002 р.), а також Таїландом (в липні 2003р.)

Регулювання відносин з країнами ASEAN за допомогою EAI, було викликано необхідністю реагування на поточні економічні потреби, проблеми в дипломатії з ASEAN, а також геополітичні виклики з боку АТР. Економічні

¹S.Mireya, B. Stallings, S.N. Katada. Competitive Regionalism. FTA diffusion in the Pasific Rim. 2009, p.62.

²S.F. Naya, M.G.Plumer. The economics of the enterprise for ASEAN initiative: Implication for ASEAN and Its Members. p. 118.

³J.Schott. Free Trade Agreement: US strategies and priorities. 2003. P.118.

⁴Munakata N. Transforming East Asia: The evolution of regional economic integration. 2006. p.151.

потреби полягали перш за все в необхідності поширення американського експорту, оскільки в перші роки адміністрації Буша була помітна негативна тенденція в показниках¹. Збільшення об'єму американського експорту було напряму пов'язано з ринком ASEAN, але основні торговельні шляхи були в напрямку більш економічно розвинених країн – Сингапуру та Брунею². Практично, ініціатива повинна була сприяти налагодженню торговельних відносин з менш економічно розвиненими країнами, прискоренню встановлення двосторонніх ЗВТ зі США. З урахуванням офіційної позиції США на саміті WTO в листопаді 2001р., ініціатива мала сприяти досягненню головної цілі - лібералізації торгівлі на недискримінаційному рівні³. В питанні дипломатії, американська адміністрація поставила себе в незручне положення через власні невиправдані амбіції – США відмовились приєднатись до Договору про дружбу та співробітництво ініційованого ASEAN, що призвело до певного “охолодження” в двосторонніх відносинах. Непорозуміння у відносинах з ASEAN локально мало що змінювало, але якщо розглядати цю заяву через призму тенденцій в АТР, стає зрозумілим – такий хід США надавав “зелене світло” Китаю для розповсюдження своїх ініціатив ASEAN.

Наприкінці першої каденції Буша було помітно послаблення позицій Сполучених Штатів в АТР. Одночасно зі спробами Вашингтону розвивати власну торговельну політику, в Тихоокеанському регіоні формувалась ціла мережа зон вільної торгівлі без участі США. Економічні лідери Японія та Китай за період 2002-2005 рр. підписали близько 30 двосторонніх та багатосторонніх угод з країнами Південно-Східної Азії та Латинської Америки, серед яких був договір про зону вільної торгівлі Китаю з ASEAN підписаний в листопаді 2004р.⁴. Разом з цим, ASEAN з не меншим ентузіазмом налагоджував

¹The Atlas of economic complexity. URL:

<https://atlas.cid.harvard.edu/explore/market?country=231&product=undefined&year=2010&queryLevel=location&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=2002> (25.04.23).

²S.F. Naya, M.G.Plumer. The economics of the enterprise for ASEAN initiative: Implication for ASEAN and its members. 2005. p. 413.

³J. J. Schott. Free Trade Agreement: US strategies and priorities. 2003. p.121.

⁴Н. Городня.Цивілізаційні чинники сучасного розвитку країн Східної Азії. 2011. с.16.

торгівельні зв'язки з північно-східними сусідами по регіону – Китаєм, Японією, Південною Кореєю. Блок ASEAN ініціював унікальний формат співробітництва ASEAN+3, який знаменував новий етап в дипломатії між країнами Пн.-Сх. та Пд.-Сх Азії і одночасно відсував США за лаштунки їх регіональної політики. Спочатку цей формат розглядався як простір для фінансового співробітництва, але інтеграційні зусилля з боку всіх учасників багатосторонньої домовленості, сприяли розширенню повноважень об'єднання – були підключені сфера економіки та безпеки¹. Поступове посилення інтеграції в об'єднанні на фоні переважно економічної взаємодії, призвели до необхідності створення нового формату для діалогу між країнами та ідеологічного підкріплення їх політики. Таким чином в рамках проекту було узгоджено рішення про створення Східноазійського саміту (EAS) на постійній основі – забігаючи наперед варто сказати, що перший саміт відбувся вже у грудні 2005 р. Питання про співіснування EAS з АРЕС залишається відкритим і до кінця не зрозуміло, чим будуть відрізнятися повноваження та завдання в обох групах, але зовнішньополітичний меседж очевидний – азійський регіон має намір самостійно вирішувати свої політичні проблеми й завдання, без участі західних партнерів.

Тенденції до внутрішнього регіоналізму в АТР набирали обертів, але Сполучені Штати не поспішали реагувати на них. З наближенням президентських виборів в 2004-у р., дії адміністрації нагадували скоріш хаотичні спроби відновити попередні темпи торгівельної політики, що було помітно по серії FTA угод з країнами Південно-Східної Азії, Центральної Америки, Північної Африки². Рішення не мали значного профіту для американської економіки і скоріше нагадували цитату “марні зволікання, коли горить Рим”³. Окрім переваги в торгівельній інтеграції, США поступово

¹China-ASEAN and Japan-ASEAN Relations during the Post-Cold War Era. Lai Foon Wong (The Chinese)

²A.Wroe. Assessing the George Bush Presidency: A Tale of Two Terms. 2009. p.135.

³Цит. По:(цит. Сенатора від демократів Г. Ріда стосовно FTA угод з вищевказаними країнами).
A.Wroe. Assessing the George W. Bush Presidency: A Tale of Two Terms. с. 136.

втрачали свої позиції в сфері безпеки – в 2003 р. Китай підписав угоду з ASEAN щодо протидії міжнародному тероризму. Не відставала й Японія, яка в 2004-у р. запропонувала подібну ініціативу об'єднанню – враховуючи тісні японо-американські відносини і властиву японському керівництву обережність в прийнятті зовнішньополітичних рішень, такий крок був досить сміливим і ще раз підкреслював послаблення американської уваги до процесів в Тихоокеанській політиці¹.

Перша каденція Буша не увінчалась значними досягненнями в азійській торгівельній політиці. Серед нових здобутків можна виділити угоду про зону вільної торгівлі з Сингапуром та ініціативу EAI, яка стала якісно новим форматом для двосторонніх переговорів з рештою країн-учасників ASEAN.

Але в контексті відносин з усім блоком, кардинальних змін фактично не відбулось – багатосторонні фрітрейдерські ініціативи, які були актуальними за керівництва Клінтона не здобули уваги за президентства Буша. У відносинах з АРЕС помітного прогресу не було досягнуто – не було прийнято необхідних рішень щодо послаблення тарифів на товари, залишались проблеми з капіталообігом в регіоні, які Вашингтон з ентузіазмом збирався вирішити². Процес скоріш відбувався в зворотньому напрямку – посилювався регіоналізм в середині азійського регіону, що було помітно по ряду торгівельних угод в двосторонньому та багатосторонньому форматі, на зразок ASEAN +3. Криза в дипломатії між США та АРЕС ставала більш відчутною.

Під час другого президентського терміну Буша, плани відносно двосторонніх та багатосторонніх угод з АТР практично не змінились. Ідеологічний контекст політики залишався попереднім (як в перший термін) – поширення глобальної економічної свободи та підтримка американського промислового та аграрного сектору³. В глобальних амбіціях Вашингтону

¹China-ASEAN and Japan- ASEAN Relations during the Post-Cold War Era. Lai Foon Wong. // The Chinese Journal of International Politics) 2007, p.385.. URL: <https://www.jstor.org/stable/48615606?read-now=1&seq=13> (29.04.23).

² National Security Strategy 2006.

³National Security Strategy. 2006, p.26.

передбачалось, що торговельні відносини з Азійсько-Тихоокеанським регіоном введуть в дію механізм внутрішньої інтеграції азійських ринків і об'єднає їх навколо американської економічної повістки. Але на практиці перед американською адміністрацією стояв цілий ряд технічних завдань, починаючи з відновлення переговорів з азійськими країнами на рівні WTO і реабілітацію діалогу в АРЕС до налагодження відносин з власним конгресом¹.

Відносно мотивації Буша до розвитку двосторонніх та багатосторонніх ініціатив ЗВТ у науковців точки зору розходяться. Немає чіткого уявлення щодо намірів адміністрації в торговельних відносинах з АТР: з однієї сторони, є чіткі дії, що вказують на зацікавленість США в просуванні фрітрейдерських угод, як в двосторонньому так і багатосторонньому форматі²; з іншої сторони, основні регіональні партнери висловлюють сумніви щодо можливості підписання ФТА зі Сполученими Штатами, вказуючи на розсіянні дії других через пріоритетність для них близькосхідного вектору політики³. Очевидним залишається одне, що Вашингтон завдяки налагодженню політичного діалогу з тихоокеанськими партнерами в рамках АРЕС та інших торговельно-економічних об'єднань намагався посилити власний геополітичний вплив в регіоні.

Першочерговим завданням для Вашингтону було запобігання розвитку конкурентного об'єднання EAS, яке виключало в ньому участь США – EAS був основним показником тенденцій в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Ядром інтеграційного процесу в цьому об'єднанні і в АТР в цілому був блок ASEAN, навколо якого консолідувались головні економічні сили регіону – Китай, Японія та Південна Корея. Якщо Японію і Пд.Корею можна по праву вважати основними партнерами США в АТР, які не виключали можливості

¹A. Wroe. Assessing the G.Bush Presidency: A tale of two terms. p. 138

²І.А. Дужа. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 2018. с.169.

³Free trade pact with U.S. is unlikely, ASEAN official says. NYTimes, 2007. URL:

<https://www.nytimes.com/2007/07/23/business/worldbusiness/23iht-trade.1.6780313.html?searchResultPosition=2> (05.05.2023).

участі їх західного партнера в EAS, то в випадку з Китаєм була помітна протидія західному втручання в суто азійське об'єднання¹.

Спираючись на поточні тенденції, США вибудовували свій підхід до торгівельної політики в регіоні. План дій Вашингтону скоріш нагадував принцип “змінити хід гри, але не змінювати власну політику”: аби запобігти небажаної протидії з боку учасників EAS, США спробували активізувати діалог в рамках АРЕС. На самітах в 2005–2006-у рр., США не представили кардинально нових рішень, окрім як наголосили на необхідності продовжити спільний напрям лібералізації торгівлі. Були запропоновані ініціативи які продовжували цілі, встановлені на попередніх самітах — рішення “Пусанська карта”, що сприяло підтримці торгівельних систем в регіоні а також було приділено увагу Дохійському раунду переговорів WTO². Разом з цим, Сполучені Штати намагались підвищити рівень зацікавленості в регіональній інтеграції за допомогою питання протидії тероризму³. На думку американської адміністрації, економічно сильний блок зі спільними цінностями в перспективі може протидіяти і спільним безпековим загрозам.

Паралельно з поверненням до АРЕС, США продовжували переговори з країнами Південно-Східної Азії відносно FTA, які співпрацювали з ними в рамках формату EAI⁴. Переговорний процес проходив досить складно і часто відповідальність за відсутність прогресу належала Вашингтону: не зважаючи на виконання країнами необхідних умов співробітництва (підписання TIFA та вступ в WTO), Сполучені Штати не поспішали з ратифікацією двосторонніх угод. В літературі часто підкреслюються доволі ультимативні вимоги які Вашингтон висував своїм партнерам — вони були пов'язані з необхідністю виконання країнами специфічних угод в рамках WTO, через які значно

¹Н. Д. Городня. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. /Проблеми міжнародних відносин. 2011. с.99.

²І.А. Дужа. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 2018. с.169.

³National Security Strategy. 2006, р.8.

⁴

страждала їх економіка¹. В результаті односторонній підхід до переговорів переважно спричиняв призупинення діалогу з союзниками.

Домовленості з ASEAN як окремою інтеграційною структурою розроблялись доволі повільно. В результаті довготривалих перемовин в серпні 2006 р. була підписана рамкова угода про торгівлю та інвестиції. Але на тлі попередніх рішень в торгівельній політиці, такі як ФТАА з Латинською Америкою, рамкова угода з блоком ASEAN представляється як втрата Вашингтоном мотивації до торгівельної інтеграції з Південно-Східною Азією. Двосторонні переговори з окремими країнами ASEAN є додатковим підтвердженням до цієї думки – розпочаті ще в 2003 р. перемовини з Таїландом та в 2006-у р. з Малайзією були призупинені за ініціативи Сполучених Штатів.

Відношення діючої адміністрації до двосторонніх ініціатив в Південно-Східній Азії підштовхує до висновку про те, що США почали використовувати формат ФТА як спосіб політичної відзнаки країн, які підтримують їх політику безпеки. В зазначеному випадку, доречно буде згадати двосторонню угоду про зону вільної торгівлі з Сингапуром, ухвалену однією з перших в АТР. З 1990-х рр., країна на відміну від більшості своїх союзників по ASEAN, активно підтримував рішення США про створення військових баз в Південно-Східній Азії та нарощування американської військової сили в регіоні². Ця гіпотеза знаходить відображення і в відносинах з Австралією, яка надавала технічну допомогу Вашингтону для їх близькосхідної політики – в результаті, ФТА з Австралією набув чинності одразу зі вступом Буша на другий президентський термін в січні 2005 р. Чого не можна сказати про Нову Зеландію, ініціатива якої була проігнорована, оскільки країна виступала з позицією проти американського втручання на Близькому Сході³.

¹Н.Д. Городня. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період./ Проблеми міжнародних відносин. 2011. с.97.

²Е. Pang. Embedding Security into Free Trade: The case of the United States – Singapore Free Trade Agreement. Contemporary Southeast Asia, april 2007. p. 3. (Jstore)

³М. Solis, B. Stallings, S. Katada. Competitive Regionalism: FTA Diffusion in the Pacific Rim. 2009. p.62.

Американська адміністрація не приділяла належної уваги і до ратифікованих домовленостей, як це було в випадку з двосторонньою угодою з Сингапуром. Політичні представники країни з неприхованим скептицизмом відносились до фрітрейдерської політики Вашингтону – сингапурський генеральний секретар заявляв, що увага їх партнерів розсіяна на проблеми в політиці безпеки¹. Серед представників американського політикуму також не було чіткої впевненості відносно інших торговельних ініціатив в Південно-Східній Азії. Так після прийняття рамкової угоди з ASEAN в 2006-у р., торговельний представник від США висловлювалась про те, що FTA з блоком знаходяться в оглядовій перспективі, але казати про цю можливість зарано².

Політика Вашингтону в ASEAN все більш нагадувала гучні дипломатичні дифірамби, які на практиці не підкріплювались конкретними діями. Незацікавленість в торговельній інтеграції з регіоном демонструвалась і в дипломатичних жестах Вашингтону: відмінення візиту Буша незадовго до першого в історії саміту США – ASEAN у вересні 2007-го р., а за три роки американський держсекретар двічі не приймала участь в саміті ASEAN³. Таке відношення до Південно-Східної Азії в деяких дослідників пояснюється слабким економічним стимулом для США, а отже несприйняття ASEAN як повноцінного союзника. В цілому, посилення зацікавленості США в інтеграції з блоком пов'язують з періодом економічного посилення Китаю в АТР, де взаємодія з ASEAN мала функцію протидії розвитку китайського регіоналізму⁴.

В останній президентський рік Буша, АРЕС знову опинився в полі зору адміністрації і перш за все завдяки наростаючій економічній кризі, яка розгорілась в листопаді 2008-го р. Для Буша це була можливість востаннє розіграти свою президентську карту і показати власну вагу в тихоокеанській

¹Free Trade pact with U.S. is unlikely, ASEAN official says. NYTimes, 2007.

²Там само: (Free Trade pact with U.S. is unlikely, ASEAN official says. NYTimes, 2007)/

³S.P. Limaye. United States-ASEAN's Relations on ASEAN's Fortieth Anniversary: A Glass Half Full. 2008, p.448.
URL: https://www.jstor.org/stable/25798847?read-now=1&seq=2#page_scan_tab_contents (09.05.23).

⁴Н.Д. Городня Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період/ Проблеми міжнародних відносин. 2011. с. 99.

політиці. Але ніяких екстраординарних рішень американська адміністрація не вживала, окрім як підтримала курс решти учасників на відмову від протекціонізму економік та вкотре підняла питання протидії тероризму. В цілому, порядок денний саміту формувався переважно з необхідності вирішення кризових проблем. Перш за все, постали питання спільного реформування фінансового сектору, перевірки функціонування Міжнародного валютного фонду/МВФ та Світового Банку, були вжиті заходи для реабілітації раунду WTO¹. Цікаво те, як поточний саміт АРЕС викривав всі недоліки американської торговельної політики. Неуважність адміністрації Буша до своїх Північноазійських партнерів призвела до втрати своїх позицій в переговорному процесі. Якщо раніше Сполучені Штати задавали повістку дня саміту, то в 2008-у р. при вирішенні глобального питання був помітним значний вплив Японії та Китаю на прийняття всіх рішень.

Президентський термін Буша завершився відверто невдало для торговельно-економічної політики в АТР. Більшість стратегічних планів, що стосувались розвитку вільного ринку так і залишились на папері – частина ініційованих угод не була прийнята або в результаті довготривалих переговорів зводилась до рамкових домовленостей в певній сфері торгівлі. Ратифіковані угоди часто не сприймалися американською адміністрацією належним чином і договір ставав платформою для поширення політичних ідей Сполучених Штатів. Поступово торговельна політика все більш поступалась політиці національної безпеки, що прослідковувалось в риториці Буша на самітах АРЕС і відмінах дипломатичних зустрічей представників американської адміністрації з лідерами ASEAN.

¹NY Times. APEC promises united front on global economic crisis. Nov. 2008.: URL: <https://www.nytimes.com/2008/11/23/business/worldbusiness/23iht-apec.1.18060218.html?searchResultPosition=1> (дата доступу 11.05.23).

Розділ 3. Обговорення проекту Транстихоокеанського партнерства за президенства Б. Обама та Д. Трампа.

Перше десятиліття XXI ст. в США пройшло під гаслом боротьби з тероризмом та розвитку фрітрейдерської політики, як це зазначалось в національній стратегії. Адміністрація Буша залишила своєму наступнику суперечливу спадщину, яка потребувала ретельної роботи над помилками. З однієї сторони, непопулярна серед американського суспільства війна в Близькому Сході на яку витрачалась вагома доля бюджету і відповідальність за яку відтепер перекладалась на нову адміністрацію. З іншої сторони, стабільні політичні відносини з Азійсько-Тихоокеанським регіоном, які зберегли сталий геополітичний порядок в регіоні. Але невдала торгівельно-економічна політика з азійськими країнами та нехтування тристоронніми домовленостями з Північноамериканськими партнерами (NAFTA) сприяли виникненню низки економічних та геополітичних проблем для США у найближчій перспективі.

Прихід до влади Б. Обама знаменувався передвіщував зміни пріоритетів в американській політиці. Після двох не досить вдалих термінів республіканців при владі, на демократів покладались надії як зі сторони політичного істеблішменту так і звичайних американців в вирішенні внутрішньо-економічних проблем так і зовнішньополітичних питань. Нова адміністрація робила гучні заяви відносно підтримки вільної торгівлі і всіляко намагалась відсторонитись від неактуальних рішень попередньої адміністрації¹.

Однак перші кроки в торгівельній політиці робились дуже обережно і часто викликали питання до адміністрації. Під час внутрішньопартійних виборів, Обама та його партнери відрізнялись чіткою позицією відносно блоку NAFTA і виступали за якнайшвидше скасування цієї домовленості, що на їх думку розвивався у збиток американської економіки². Але після очолення

¹ Ширяев Б.А. Політика США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в період адміністрації Б. Обама. 2012. с. 16.

² J.Harwood. Obama's Balancing Act on U.S. Trade policies. NY Times. 2010ю URL: <https://www.nytimes.com/2010/02/08/us/politics/08caucus.html?searchResultPosition=1> (12.05.23).

Білого дому, тональність висловлювань змінилась на більш стриману – Обама відмовився від ідеї повністю скасовувати NAFTA. Відносини з блоком вибудовувались за принципом пріоритетності партнерів, як наприклад було у випадку з Мексикою, де адміністрація навіть не намагалась вирішити незначну проблему з логістикою. В порівнянні з цим, в результаті перемовин з Канадою були врегульовані положення в законодавстві про стимулювання економіки¹. Також остаточно незрозумілим залишається відношення Обама до двосторонніх домовленостей, які залишились від попередньої адміністрації, але ще не були ратифіковані. В літературі зазначається, що Обама звертався до Конгресу, аби посадовці не поспішали з ратифікацією домовленостей про вільну торгівлю з Пд. Кореєю, Колумбією та Панамою². Деякі дослідники схиляються до думки, що Обама усвідомлено робив такий крок для того, аби дати можливість американській стороні допрацювати договір і досягти більших преференцій для США. Інші дослідники припускають, що таке рішення було показовим жестом про те, що нова адміністрація повністю не сприймає торгівельну політику попереднього керівництва³.

Повернення США в Азію стало головним заголовком нової адміністрації, що одразу проявилось в дипломатичних візитах в АТР. В перші місяці свого президентства Б. Обама зустрівся зі своїм китайським колегою Ху Цзінтао. Метою зустрічі була необхідність заручитись схильністю Китаю до політики США в світі, завдяки демонстрації нового, більш доброзичливого підходу до дипломатії з китайською стороною. Як стверджували представники Білого дому, зустріч пройшла успішно і США отримали бажане – початок необхідної взаємодії з азійським економічним гігантом⁴. Окрім заручення офіційною підтримкою Китаю, існувала конкретна геополітична ціль – продемонструвати

¹ J. Harwood. Obama's Balancing Act on U.S. Trade policies. NY Times. 2010.:

<https://www.nytimes.com/2010/02/08/us/politics/08caucus.html?searchResultPosition=1>

² Call for push on US- Colombia trade deal. Financial Times. 2011. URL: <https://www.ft.com/content/204e04fe-3892-11e0-959c-00144feabdc0> (12.05.23).

³ Гончар Б. Зовнішня політика адміністрації Б.Обама на шляху відновлення американського лідерства. 2012. с. 9.

⁴ H. Cooper. China holds firm on major issues in Obama's visit. NY Times. Nov. 2009.

свою зацікавленість в відносинах з АТР і власні наміри підключитись до співробітництва з регіональними лідерами на рівних. Звертаючись до попереднього періоду варто згадати, як спроби нав'язування власної ідеології (поширення демократичних цінностей, регулювання правами людини), неуважність до культурних особливостей і дипломатії азійських країн, призвели до втрати країнами-партнерами належного інтересу до співробітництва з адміністрацією Буша¹. В наслідок такого політичного підходу в АТР зросли тенденції до внутрішньої інтеграції – з 2008-го р. почав функціонувати тристоронній саміт в складі Японії, Китаю, Пд. Кореї, що може свідчити про посилення регіонального протекціонізму від американської політики².

З низкою дипломатичних візитів, Тихоокеанський регіон відвідала й американський держсекретар Г. Клінтон. Основні результати її переговорів були помітні у домовленостях з країнами Південно-Східної Азії - в липні 2009-го р. був підписаний договір про дружбу та торгівлю з блоком ASEAN³. Угода багато в чому була символічною - адміністрація Буша відмовилась приєднуватись до неї ще на початку 2000-х рр. і підписання її адміністрацією Обама, демонструвала повернення зацікавленості США до торгівельної політики з Південно-Східною Азією⁴. Разом з цим, Г. Клінтон вплинула на Конгрес для скорішого поновлення роботи над ратифікацією FTA- домовленості з Пд. Кореєю. Цей договір окрім суто економічної, відігравав і стратегічну роль на тлі геополітичного посилення Китаю та постійного конфлікту азійських країн щодо морського доступу в Південно-Китайському морі⁵.

Результат дипломатичної роботи впродовж 2009 р. був закріплений самітом ASEAN – США в листопаді 2009-го р., на якому американська адміністрація заявила про створення постійного дипломатичного

¹ Лексютіна Я.В. США і Китай: Лінії суперництва і протиріч. 2011. с. 155.

² Н. Д. Городня. Цивілізаційні чинники сучасного розвитку країн Східної Азії. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. 2011. с.16.

³ С. Barfield. The United States and East Asia Regionalism: Competing Paths to Integration. International Journal of Korean Studie. 2012. с. 163.

⁴ Лексютіна Я.В. США і Китай: Лінії суперництва і протиріч. 2011. с. 188.

⁵ Ширяев Б. А. Політика США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в період адміністрації Б. Обама. 2012. с. 21.

представництва при ASEAN а також про свої наміри відносно багатостороннього співробітництва з блоком¹. Заява Вашингтону спричинила справжній резонанс серед країн ASEAN – практично це був політичний виклик Китаю, який з 1990-х рр. планомірно вибудовував відносини з блоком². Такі дії американської адміністрації викликали з одного боку підтримку частини учасників ASEAN, переважно країн з нерозвиненою економікою, які сподівались на надходження американських інвестицій. З іншого боку, була помітною настороженість іншої половини країн блоку, які остерігались посилення політичного суперництва між США та Китаєм, яке перш за все мало б негативний вплив на економіку країн ASEAN³. Настороженість частини країн ASEAN була не безпідставною, оскільки і США і Китай продовжували посилювати свою інтеграційну політику в АТР, яка суперечила інтересам одного.

Так, окрім зміцнення відносин з ASEAN, США на саміті в листопаді заявили про свої наміри долучитись до TPP⁴. Приєднання Вашингтону до діалогу в рамках Тихоокеанського партнерства, слугувало декільком стратегічним цілям США. Перш за все, це був показник відновлення глобальної торгівельної стратегії, яка була розпочата в 1990-х рр. разом з ратифікацією NAFTA і яка передбачала використання угод про вільну торгівлю для розвитку багатостороннього діалогу в рамках WTO та для лібералізації світового ринку⁵. По-друге, в листопаді 2009 р., світова економіка тільки відновлювалась після кризи і TPP міг стати повноцінною платформою для створення колективних механізмів економічного і фінансового регулювання для запобігання подібних/кризових ситуацій⁶. По-третє, TPP являв собою спосіб просування торгівельних програм, а отже міг стати новим фундаментом для США в

¹Peter A. Petri, M. G. Plumer. ASEAN Centrality and the ASEAN-US Economic relationship. 2012. p. 23.

²China-ASEAN Japan-ASEAN...

³Н.Д. Городня. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в Постбіполярний період. 2012. с. 100.

⁴*Trans-Pacific Partnership

⁵I.E.Fergusson, M.A. McMinimy, B.R. Williams. The Trans-Pacific Partnership (TPP). Negotiations and Issues for Congress. 2015, p.6.

⁶Лексютина Я. В. США и Китай: линии соперничества и противоречий. 2011. с. 188.

поширенні власних торгівельних ініціатив в АТР і розвитку світової торгівлі. Паралельно з цим, Китай посилював власні позиції в АТР завдяки об'єднанню навколо себе лідерів форуму EAS. Створення східноазійської торгівельної архітектури без втручання США було одним з головних завдань китайського керівництва. Відповідно до цієї задачі, було узгоджено план переговорів між трьома країнами – Китай-Японія-Південна Корея щодо створення спільної зони вільної торгівлі до кінця 2012 р.¹. Активізація політики США та Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні викликала шквал дискусії в різних СМІ, відносно можливої конфронтації між двома країнами. Деякі науковці навіть припускали можливість військового конфлікту між двома державами². Спростувати цю дискусію вдалось Г. Клінтон, яка в одному з інтерв'ю заявила, що Азія має вирішальне значення для майбутнього Америки і США мають намір посилити двостороннє співробітництво, зокрема з Китаєм³. Очевидно, що посилення відносин не могло відбуватись в атмосфері політичних суперечок або військової конфронтації.

Багато в чому проект TPP мав стати взаємозамінним АРЕС в плані завдань, але з ширшими політичними повноваженнями і сильною торгівельно-економічною інтеграцією. Позитивним моментом для США було те, що з багатьма країнами АРЕС вони мали двосторонні торгівельні угоди, або були в процесі їх розробки – Сингапур, Австралія, Чилі, Пд. Корея та інші.; частина країн паралельно була учасником мережі азійських регіональних об'єднань, такі як блок ASEAN або саміт Східноазійських країн (EAS)⁴. Така система взаємозв'язку в перспективі могла сприяти регіональному поширенню TPP і підключенню більшої кількості партнерів, а з точки зору американської торгівлі – розширення зовнішнього ринку. Зі сторони економічної стратегії,

¹C.Barfield. The United States and East Asia Regionalism: Competing Paths to Integration. 2012. p. 165.

²Ширяев Б.А. Политика США в Азиатско-Тихоокеанском регионе в период администрации Б. Обамы. 2012. с. 85.

³Foreign Policy. America's Pacific Century. 2011. URL: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (14.05.23).

⁴Городня Н.Д. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. Проблеми міжнародних відносин. 2011. с.102-103.

Транстихоокеанський блок мав охоплювати 40% світового ринку, що давало йому змогу диктувати правила глобальної торгівлі, або навіть змістити WTO як регулюючу структуру торгівельно-інвестиційних відносин¹.

Враховуючи вплив вже реалізованого економічного співробітництва АРЕС, перспектива створення нового об'єднання ТРР передвіщувала значний прибуток американській економіці. Напередодні чергового форуму АРЕС в 2012-у р. було підраховано, що за два роки з 2009 - по 2011 р. експорт США в решту країн АРЕС зріс на 45%; у 2011-у р. обсяг загального експорту складав 60%, що допомагало підтримувати близько 6 млн. робочих місць в самих США; обсяг торгівлі товарами та послугами на 2010-й р. складав 2,3 трлн. дол., що також свідчило про суттєве зростання економічних показників після політичних заяв про посилення торгівельної інтеграції з АТР².

Американська ініціатива щодо розробки проекту ТРР викликала різну оцінку в дослідників. Частина з них розцінює Транстихоокеанське партнерство як чергову гучну аббревіатуру в світовій торгівельній системі, інша частина розглядає ТРР як масштабне і перспективне об'єднання для розвитку торгівельних та інвестиційних відносин. Основна претензія в першій категорії виникла на тлі списку учасників, які мали приєднатись до об'єднання - так як переговори про ТРР спирались на вже існуючу домовленість про Транстихоокеанське стратегічне та економічне партнерство (Р-4), до складу якого вже входили Сингапур, Бруней, Нова Зеландія та Чилі³. І в цьому розглядалась загроза для намірів США, оскільки в домовленостях брали участь розрізнені економіки які могли дестабілізувати розвиток спільної торгівлі. Менш розвинена економіка Чилі не могла однаково швидко інтегруватись в торгівельний процес з більш економічно успішними союзниками. Сингапур зі стабільно високою економікою і FTA угодою зі США, мав більше можливостей

¹What's Next for the Trans-Pacific Partnership (TPP)? <https://www.cfr.org/background/what-trans-pacific-partnership-tpp> (15.05.23).

²І.А. Дужа. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 2018. с.171.

³Trans-Pacific Partnership: Far-reaching agreement could form powerful new trade block. Financial Times. 2011.ю URL: <https://www.ft.com/content/47dd4d14-06cc-11e1-90de-00144feabdc0> (15.05.23).

для швидкого торгівельного розвитку в межах проекту ТРР, ніж наприклад Нова Зеландія, в якій не було двосторонньої угоди і яка мала нижчий відсоток товарообігу зі Сполученими Штатами¹. Наступна проблема вбачалась у відсутності в домовленостях економічних лідерів АТР, які могли підтримувати економічний баланс в регіоні (Японія, Пд. Корея). На думку цієї частини дослідників, список зазначених причин міг затягнути переговорний процес щодо проекту, або взагалі повторить участь Дохійського раунду WTO, що продовжувався з 2001-го р. і не приносив значних результатів².

Друга сторона науковців розглядала домовленість про ТРР більш оптимістично, з точки зору перспективи. Дослідники вказують на те, що економічна нерівність не є настільки значущою проблемою, оскільки всі країни є односторонніми відносно бачення торгівельної взаємодії і швидкість економічного розвитку будь якого учасника залежить лише від якості його співробітництва з партнерами³. Але відносно залучення до об'єднання сильних економік, у других дослідників точка зору співпадає з першими. На прикладі двосторонніх ФТА угод демонструється, як торгівельні домовленості зачіпають всі форми економічної взаємодії між партнерами. Домовленості мали охоплювати сферу торгівлі, інвестицій, промисловості, інтелектуальної власності⁴. Враховуючи те що ТРР є багатостороннім блоком з учасниками з різними економіками, контролювати всі сфери економічних відносин з усіма партнерами було б вкрай важко. Для цього, як стверджують дослідники необхідна консолідація великих економік Тихоокеанського регіону — США з Японією або Китаєм. Враховуючи політичні протиріччя Вашингтону з Китаєм, головним партнером представляється Японія⁵. Завдяки спільній взаємодії

¹ Schott J., Kotschwar B., Muir J. Understanding the Trans-Pacific Partnership. 2013. p.58.

² Barfield C. The United States and East Asia Regionalism: Competing Paths to Integration. International Journal of Korean Studies. 2012. p. 169.

³ Schott J., Kotschwar B., Muir J. Understanding the Trans-Pacific Partnership. 2013.p.61

⁴ Finnegan W. Why does Obama want this trade deal so badly?, 2016.ю URL: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/why-does-obama-want-the-trans-pacific-partnership-so-badly> (18.05.23).

⁵ B.K. Gordon. Trading up in with Asia: Why the United States needs the Trans-Pacific Partnership. 2012. p.17: URL: https://www.jstor.org/stable/23218036?read-now=1&seq=2#page_scan_tab_contents (15.05.23).

американської та японської економік, стає можливим створення мережі регулюючих механізмів в регіоні, що значно прискорить торгівельну та фінансову інтеграцію учасників об'єднання. В подальшому, Японію розглядають як найважливішого торгівельного партнера з ВВП що вдвічі перевищує ВВП всіх країн ТРП. Можливість такого співробітництва означала підключення 40% світового ВВП, що принесе 60млрд. долл. в скарбницю американського експортного ринку¹. Очевидно, що такий ріст економічного прибутку Сполучених Штатів і приєднання одного з найбільших Тихоокеанських гравців до блоку означало й геополітичну перевагу для США і можливість відсунути Китай як регіонального суперника.

Переговорний процес щодо ТРП розпочався в 2010-у р. в рамках саміту АРЕС. Перші спроби співробітництва з об'єднанням Р-4 були вжиті за президентства Буша в 2008-у р². Тодішня адміністрація ще не розглядала домовленість з Транстихоокеанським партнерством (Р-4) як масштабний інтеграційний проект. Основний інтерес США на той час полягав в вирішенні недопрацьованих питань в сфері фінансів та інвестицій окремо з кожним учасником Р-4³. Враховуючи те, що інтерес до цієї ініціативи виник у Вашингтоні в останні місяці керівництва Буша, можна її розглядати і як спосіб отримати додатковий бонус на майбутніх виборах. Для нової адміністрації, визначення ТРП стало ядром всієї торгівельно-економічної політики не лише в АТР, а й з Північноамериканськими сусідами та країнами Латинської Америки. Після низки дипломатичних візитів в Східноазійські країни, Обама повідомив Конгрес про плани співробітництва з ТРП⁴. Перший діалог відбувся вже в 2010-у р. в рамках саміту АРЕС – конкретних дій ще не було вжито, але вже були окреслені основні плани на співробітництво. Одразу було поставлене питання

¹ Hundt D. Free Trade Agreements and US Foreign Policy. In: Journal of international Studies. 2015. p.152.

² Городня Н. Д. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. Київ. 2011. с. 138.

³ I.F. Fergusson, M.A.McMinimy, B.R.Williams. The Trans-Pacific Partnership (TPP). Negotiations and Issues for Congress. p. 2.

⁴ Finnegan W. Why does Obama wants this trade so badly? The New Yorker, 2015. URL: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/why-does-obama-want-the-trans-pacific-partnership-so-badly> (18.05.23).

про приєднання нових учасників для економічного посилення об'єднання. Першою країною, що проявила бажання долучитись до ТРП була Малайзія – цей крок переважно був слідством покращення американо-малайзійських відносин на фоні зміни адміністрацій в обох країнах і зміни політичних інтересів малайзійського керівництва¹. Не дивлячись на розбіжності в поглядах учасників, країна була прийнята до партнерства. Разом з Малайзією також було приєднано В'єтнам, Перу та Австралію до чотирьох країн-засновниць².

В листопаді 2011 р. в Гонолулу (Гаваї) відбулась зустріч на рівні міністрів, де були представлені різні точки зору щодо домовленостей. Основні моменти звучали наступним чином: ТРП – це регіональна домовленість, яка повинна сприяти розвитку торгівлі та промисловості між партнерами; питання торгівлі мають бути засновані на згоді всіх учасників партнерства, сприяння розвитку спільного виробництва має відбуватись на конкурентній основі; угода має бути гнучкою і підлаштовуватись під різні економіки та технології³. Програма ТРП включала широкий спектр сфер співробітництва, які обговорювались не лише в рамках міністреських самітів, а й на неофіційних зустрічах. До діалогу входили питання торгівлі товарами та послугами, фінансів та інвестицій, електронної комерції, прав власності та іншого⁴. Самі переговори на перших самітах проходили досить хаотично і поспішно, країни намагались скоротити переговорний процес до мінімуму і прискорити підписання угод. Однак необхідно було враховувати об'єктивні фактори, що впливали на прийняття рішень – економічна нерівносільність країн-партнерів⁵. Згодом темп переговорів дещо знизили, однак це не допомогло уникнути виникнення

¹ Ширяев Б.А. Политика США в Азиатско-Тихоокеанском регионе в период администрации Б. Обамы. 2012. с. 175.

² Городня Н.Д. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. Проблеми міжнародних відносин. 2011. с. 172.

³ Цит. за: I.F. Fergusson, M.A. McMinimy, B.R. Williams. The Trans-Pacific Partnership (TPP). Negotiations and Issues for Congress, 2015. p.10.

⁴ Schott J., Kotschwar B., Muir J. Understanding the Trans-Pacific Partnership, 2013. p. 9.

⁵ Barfield C. The United States and East Asia Regionalism: Competing Paths to Integration. International Journal of Korean Studies, 2012. p. 169.

конфліктних ситуацій між партнерами¹. Так в розпал дипломатичних дебатів не з кращого боку показала себе американська сторона, що змусило інших союзників засумніватись в задачах партнерства та необхідності приєднання до об'єднання. Незалежні критики та політологи, що брали участь в переговорах говорили про ризики того, що США в найближчій перспективі можуть спробувати впроваджувати протекціоністську політику для захисту власного бізнесу². Згадується також про те, як США буквально нав'язували торгівельним партнерам конкретні домовленості в сфері послуг і торгівлі електронікою³. Сумніви в доброчесності американської сторони викликав один випадок: представники різних сторін дозволили надати доступ до текстів переговорів незалежним учасникам як доказ прозорості переговорного процесу. Однак, американська сторона заявила про секретність переговорів і відсутності необхідності демонструвати інформацію тим, хто не є учасником перемовин безпосередньо. Така відповідь американської сторони викликала непорозуміння з боку партнерів, критику в опонентів адміністрації і резонанс у ЗМІ⁴. Вашингтон усвідомлював весь негативний вплив цих подій на репутацію самої адміністрації і настроїв зацікавлених країн, які тільки планували приєднатись до партнерства. Резонанс цього конфлікту змусив США частково переглянути свій підхід до переговорів, а саме в питанні відкритості інформації - для цього в 2014-у р. адміністрація Обама оголосила про створення консультативного комітету з питань суспільних інтересів. Але і створення комітету не вирішило питання повністю, більшість наданих документів залишались під грифом секретності або надавались частково⁵.

¹ Schott J., Kotschwar B., Muir J. Understanding the Trans-Pacific Partnership, 2013. p. 42.

² Gordon B. Trading Up in Asia: Why the United States needs the Trans-Pacific Partnership, 2012. p.18.:<https://www.jstor.org/stable/23218036?read-now=1&seq=2> (18.05.23).

³ Schott J., Kotschwar B., Muir J. Understanding the Trans-Pacific Partnership, 2013. p. 28.

⁴ Kaminski M. Don't keep the Trans-Pacific Partnership talks secret, 2015. URL: <https://www.nytimes.com/2015/04/14/opinion/dont-keep-trade-talks-secret.html> (19.05.23).

⁵ Kaminski M. Don't keep the Trans-Pacific Partnership talks secret, 2015. URL: <https://www.nytimes.com/2015/04/14/opinion/dont-keep-trade-talks-secret.html>

Не дивлячись на проблеми, що періодично виникали в перемовинах, США залишали за собою право залучати до діалогу нових учасників. Часто країни приєднувались групами – зазвичай члени цих груп раніше вже співпрацювали між собою в рамках фрітрейдерських домовленостей, в двосторонньому або багатосторонньому форматах. Така ситуація була з Канадою та Мексикою, які майже одночасно проявили інтерес до Транс-Тихоокеанського партнерства. По суті, зацікавленість цих країн в ТРП відображала тенденції в американській зовнішній політиці – з приходом адміністрації Обами, тристоронній договір NAFTA з Канадою та Мексикою практично не розвивався. Нова адміністрація не приймала реформ в домовленостях, лише періодично переглядаючи нагальні проблеми, але основна увага помітно була зміщена в АТР. Проект ТРП відкривав нову можливість для подальшого розвитку торгівельної інтеграції між колишніми партнерами по NAFTA. Бонусом для Канади і Мексики була можливість розширювати інтеграційні зв'язки з країнами-союзниками, які включали представників Тихоокеанського регіону та Латинської Америки.

Однією з головних больових точок в переговорах між партнерами, була невідповідність законодавства різних країн в сфері торгівлі або фінансів з пропозиціями що висували на переговорах. Така дилема спіткала і Канаду, яка мала постійні проблеми з аграрним сектором¹. Не зважаючи на тісні торгівельні відносини Канади зі США, перша зіштовхнулась з тим, що Сполучені Штати виступали проти їх включення в ТРП.

Політика Вашингтону відносно нових союзників ТРП часто відмічалась вибірковістю і протекціонізмом – американська адміністрація цілеспрямовано блокувала країни, чий промисловий або аграрний сектор заважав розповсюдженню американських товарів в ТРП². В свою чергу,

¹ Gordon B. Trading Up in Asia: Why the United States needs the Trans-Pacific Partnership, 2012. p.18. URL: <https://www.jstor.org/stable/23218036?read-now=1&seq=2>

² Finnegan W. Why does Obama wants this trade so badly?: The New Yorker, 2015. URL: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/why-does-obama-want-the-trans-pacific-partnership-so-badly> (18.05.2023).

канадське керівництво не поспішало реформувати своє законодавство в аграрному секторі, намагаючись знайти альтернативу в переговорах. Однак це сприяло лише затягуванню переговорів і відтерміновуванню строку прийняття Канади до ТРР – лише через три роки, в 2013-у р. Канада набула статусу учасника партнерства¹.

Ситуація з Мексикою розвивалась значно простіше – після заявки про приєднання до ТРР в 2011-у р., країна розпочала низку внутрішніх торгівельних реформ. Разом з цим, мексиканський сенат прийняв ряд зовнішньополітичних рішень, особливо тих що стосувались питання вільної торгівлі з країнами Латинської Америки. З частиною з цих країн, Мексика створила Тихоокеанський альянс для сприяння економічній інтеграції між ними. Багато в чому це рішення стало допоміжним засобом для прийняття Мексики до ТРР – до переговорних учасників Транстихоокеанського партнерства входило Чилі, які забезпечували лобіювання питання про приєднання Мексики².

Так в результаті консенсусу, прийнятого між учасниками ТРР, Мексика і Канада в грудні 2012-го рр. були приєднані до об'єднання, хоча і на різних умовах співробітництва³.

Переговорний процес по ТРР поступово переходив до свого завершення. В 2015-у р. був створений договір про вільну торгівлю між всіма дванадцятьма учасниками. Однак перспективність функціонування такого об'єднання піддається сумнівам⁴. Не дивлячись на те що переговори тривали досить довгий час, учасники так і не змогли досягти конкретних умов, які сприяли б розвитку спільної торгівлі. Представники деяких ЗМІ відмічають, що в договорі була відсутня будь-яка конкретика відносно того, як будуть розвиватись торгівельні відносини в рамках партнерства. Деякі політологи стверджують, що

¹ I. F. Fergusson, Mcminimy M.A., Williams.B.R. The Trans-Pacific Partnership (TPP). Negotiations and Issues for Congress. p. 2.

² Fergusson I.F., McMinimy M.A, Williams B.R. The Trans-Pacific Partnership (TPP). Negotiations and Issues for Congress. 2015. p. 10.

³ Hundt D. Free Trade Agreements and US Foreign policy. C. 20

⁴ Finnegan W. Why does Obama wants this trade so badly? The New Yorker, 2015. URL:

<https://www.newyorker.com/news/daily-comment/why-does-obama-want-the-trans-pacific-partnership-so-badly>

Транстихоокеанське партнерство взагалі не варто ототожнювати з проектами вільної торгівлі в класичному їх розумінні¹. Передбачалось, що після ратифікації угоди у адміністрації Обама буде два шляхи розвитку стратегії ТРР – або одразу після ратифікації договору США ініціюють прийняття угод щодо регулювання торгівельних та економічних зв'язків, або Обама продовжить свою протекціоністську лінію, як це було за переговорного процесу і тоді блок перетвориться на майданчик для одного гравця². Можливий розвиток першого варіанту, насправді сприяв би появі найбільшої в світі зони вільної торгівлі, що сприяло розвитку на його основі масштабного дипломатичного форуму для вирішення спільних питань і сприянню політичного та економічного розвитку країн. Однак, підписання угоди в 2016-у р. нічого не змінило. Наприкінці другого президентського строку Обама були помітні негативні оцінки відносно проекту ТРР і перш за все з боку самих демократів в Конгресі³. Початок передвиборної кампанії загострив цю проблему, оскільки республіканські союзники нового кандидата в президенти Д. Трампа, взяли торгівельну політику Обама за основу критики адміністрації демократів. Остаточну крапку в цьому проекті поставив новообраний президент, так і не давши можливість йому реалізуватись, віддавши перевагу політиці протекціонізму в рамках власної зовнішньополітичної стратегії «Америка перш за все».

¹ Schott J., Kotschwar B., Muir J. Understanding the Trans-Pacific Partnership, 2013. p.

² Milligan S. On his own. 2015ю URL: <https://www.usnews.com/opinion/blogs/susan-milligan/2015/01/26/why-obama-and-congress-cant-get-along> (дата звернення 15.05.2023)

³ Surowiecki J. The corporate-friendly world of the TPP. The new yorkerю URL: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/the-corporate-friendly-world-of-the-t-p-p> (20.05.23).

Висновки

Початок 90-х рр. XX ст. стає новим етапом в розвитку міжнародних відносин. Закінчення Холодної війни і початок нового постбіполярного світу підштовхували країни до пошуку нових моделей політико-економічної взаємодії.

На відміну від країн Західної Європи, які головну ставку зробили на політичну і фінансову взаємодію, США стають центром розвитку торгівельно-економічної моделі інтеграції.

Наприкінці 1980-х рр., основним способом зовнішньополітичного співробітництва США були двосторонні військово-політичні або торгівельні домовленості. Але лібералізація геополітичного фону і стрімкий економічний та технологічний розвиток багатьох країн світу вказували на необхідність змін в зовнішньополітичній стратегії. Так з початку 1990-х рр. США приступили до розробки нового інструменту зовнішньополітичного співробітництва і впливу – зон вільної торгівлі (FTA).

Поступово торгівельна інтеграція в форматі вільного ринку почала набирати обертів. В 1994 р. був введений в дію договір NAFTA про зону вільної торгівлі між Сполученими Штатами, Канадою та Мексикою. Тристоронній проект практично впорядковував торгівельно-інвестиційні відносини між державами і відкривав нові можливості для економічного розвитку країн. Помітною особливістю була економічна перевага США, що в кризові роки відіграла не на користь об'єднання. Перші роки існування NAFTA стали «випробуванням домовленостей на міцність» через кризу в Мексиці, а для адміністрації Клінтона – перевіркою на стратегічність мислення. Але у другому випробуванні Вашингтон програв - замість економічному сприянню вирішенню проблеми з Мексикою, американська адміністрація обрала позицію «наставника», нав'язуючи свій план дій мексиканському керівництву.

Незважаючи на проблемні питання, перший етап функціонування NAFTA (1994–1997 рр.) сприяв значному економічному росту США, що збільшили свій

експорт до Канади та Мексики на 135 млрд. долл. Розвиток домовленості приніс Клінтону помітні політичні дивіденди, посиливши позиції Сполучених Штатів не лише в Північноамериканському регіоні, а й в світовому товаристві.

Політичні та економічні успіхи NAFTA спонукали Вашингтон до розвитку нового, більш масштабного проекту в форматі вільної торгівлі – Free Trade Area of the Americas (FTAA). Панамериканська зона FTAA мала стати найбільшим в світі інтеграційним блоком, в основу якого покладалось торгівельно-економічне співробітництво. Окрім суто торгівельних задач, коло питань розширювалось до завдань в політичній та соціальній сферах – були підключені питання щодо захисту інвестицій, прав власності на технології, питання охорони праці та боротьби з безробіттям. Враховуючи складність і масштабність проекту FTAA, першочерговим завданням учасників було врегулювання всіх економічних і політичних протиріч, чого варто зауважити країни не зробили. Проблем в розробці проекту додала і зміна керівництва США, ентузіазм адміністрації Б. Клінтона змінився нейтральним ставленням Дж. Буша. Складність реалізації FTAA збільшувалась і через розвиток внутрішньої інтеграції в Латинській Америці – блоку MERCOSUR, учасниками якого були провідні економіки регіону.

В результаті більш ніж 10 років інтенсивних переговорів, блок FTAA так і не був реалізований. Амбітний проект, який мав шанси стати другою сходинкою в розитку американської фрітрейдерської політики, не мав успіху в новій адміністрації. В перспективі, реалізація Панамериканської FTAA принесла б Вашингтону вагомі здобутки: стрімкий розвиток власної промисловості, завдяки недорогій ресурсній базі країн Латинської Америки; створення масштабного міжрегіонального альянсу, який посилював геополітичні позиції США; створення найбільшої в світі зони вільної торгівлі, яка продовжувала американську традицію розвитку FTA.

Другий президентський термін Буша не характеризується позитивними змінами в розвитку торгівельної політики. Формат багатостороннього

співробітництва втратив свою актуальність в цей період, оскільки нова адміністрація відносилась до такого формату співробітництва з неприхованим скептицизмом. Доволі повільно продовжували укладатись двосторонні угоди про вільну торгівлю, але вони не мали значної економічної або політичної ваги для США.

Повернення до торгівельних угод як інструменту геополітичного впливу спостерігається лише з приходом до влади адміністрації Б. Обама. Головним зовнішньополітичним стимулом для Сполучених Штатів була можливість створення ефективного економічного співробітництва з розвиненими країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону. Разом з цим, торгівельна інтеграція на основі багатосторонніх зон вільної торгівлі розглядалась Обамою і як можливий інструмент політичного стримування Китаю. Таке рішення було реакцією на посилення китайського впливу в регіоні, що було спричинено його стрімким економічним ростом. Тенденція до посилення внутрішньорегіональної інтеграції в Азії спонукала США до пошуку нових засобів протидії.

Розвиток багатосторонніх торгівельних відносин все частіше почав розглядатись як основа зовнішньополітичного співробітництва. Так з'явилась ідея створення Транстихоокеанського торгівельного партнерства (TPP), в рамках якої планувалось розробити угоду про спільну зону вільної торгівлі. Проект за своєю структурою нагадував нереалізовану Панамериканську ФТАА, оскільки до його складу входила значна кількість країн з розрізною економікою і політичними поглядами. Проблему представляло й те що більшість країн-членів вже були учасниками різних регіональних блоків, що могло сприяти посиленню конкуренції між ними. Загрозу представляло і саме відношення американської адміністрації до переговорного процесу. Якщо з початку розвитку проекту США виступали промоутером приєднання якомога більшої кількості країн, то з часом стала помітною тактика протекціонізму, через що більшість нових претендентів на приєднання блокувалась американською стороною.

Спроба формування ТРР стала справді історичною подією, оскільки реалізація цього проекту означала б створення найбільшої в світі торгівельної зони з більш ніж 40% світового ВВП. Подальша розробка зони вільної торгівлі сприяла б створенню відкритої конкуренції WTO, з можливістю регулювати торгівельні відносини в світовому товаристві.

З точки зору еволюції формату фрітрейдерства, проект ТРР був насправді найбільш прогресивним варіантом співробітництва. Його реалізація могла поставити США на чолі торгівельних відносин в світі, відкинувши за межі конкуренції їх основного політичного та економічного суперника - Китай.

Прихід до влади адміністрації Д. Трампа став завершальним етапом в розвитку глобальних торгівельних угод, створених попередніми адміністраціями. Оцінюючи події після 2017 р. можна сміливо казати, що Трамп поставив на паузу розробку багатосторонніх ФТА проектів, розірвавши вже існуючі домовленості і зупинивши нератифіковані угоди.

Оцінюючи роботу можна підсумувати, що за більш ніж 25 років, формат зон вільної торгівлі в американській політиці пройшов етапи від активного розвитку за часів Б. Клінтона через етап часткової стагнації при адміністрації Буша, до нової спроби відродження в рамках ТТР за часів Обама. Основним підтекстом для створення зон вільної торгівлі залишались економічні та політичні мотиви адміністрацій, а визначення того чи іншого вектору реалізації торгівельних проектів залежало від геополітичного клімату в світі. Головною проблемою нереалізованості більшості проектів є неухвалене ставлення діючих адміністрацій до розробки проектів, або політичні розголоси з країнами-партнерами. Також відіграє роль питання часу, оскільки розробка більшості проектів займала весь президентський термін і наступна адміністрація просто втрачала інтерес до ініціативи попереднього президента. Не зважаючи на те, що сучасна адміністрація активно не розглядає можливість розвитку багатосторонніх ФТА, цей вектор торгівельно-економічних відносин як і раніше залишається доволі актуальним.

Список літератури

1. Hufbauer G. C., Schott J.J. NAFTA Revisited: Achievements and Challenges // Institute for International Economics. Washington. 2005. 493 p.
2. Hufbauer G.C. NAFTA : An Assessment // Institute for international economics. Washington. 1993. p. 186.
3. Schott J., Kotschwar B., Muir J. Understanding the Trans-Pacific Partnership. Washington. 2013. 67p.
4. Cemerón M.A., Tomlin B. W. The Making of NAFTA // Cornell University Press, 2000. 259 p.
5. Fergusson I.M., Villareal M.A. NAFTA // Cornell University Press. 2015.: <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/78581> (дата звернення: 23.04.2021).
6. Fergusson I.F., McMinimy M.A., Williams B.R. The Trans-pacific Partnership (TPP). Negotiations and Issues for Congress. 2015. P. 20-59.: <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/78581> (дата звернення: 03.12.2022).
7. Tapias A.A. NAFTA: The Challenges of an Uncertain Negotiation, 2017.:https://ieim.uqam.ca/IMG/pdf/chroniques_des_ameriques_-_nafta.pdf (дата звернення 20.09.2022).
8. Cheong I. Negotiation for the Trans-Pacific Partnership Agreement: Evaluation and Implications for East Asian Regionalism // Asian Development Bank Institute, 2013. 232 p.
9. Munakata N. Transforming East Asia. The evolution of regional economic integration. 2006. p.156.:<http://surl.li/heqxb> (10.04.23).
10. Cordonier M. C. Sustainable Development in the Negotiation of the FTAA // Fordham International Law Journal, 2003. P. 1118-1206.
11. Peter A. Petri M.G. Plumer. ASEAN Centrality and the ASEAN -US Economic relationship. 2012. P.18-79.

12. Barfield C. The United States and East Asia Regionalism: Competing Paths to Integration. International Journal of Korean Studies. 2012. 178 p.
13. Long T. Echoes of 1992. The NAFTA Negotiations and North America now. Mexico, 2014. 44p.
14. Richardson J. D. Trade policy making in 80s (part 2), 1994.:<https://www.nber.org/books-and-chapters/american-economic-policy-1980s/trade-policy> (дата звернення: 21.04.2022).
15. Hundt D. Free Trade Agreements and US Foreign Policy, 2015. : http://www.eastlaw.net/wp-content/uploads/2016/09/FTA-and-U.S.-Foreign-Policy-Hundt-2015-Pacific_Focus.pdf (дата звернення: 27.03.2021).
16. Odell J. S. - Negotiating Trade Developing Countries in the WTO and NAFTA, 2006: <https://www.cambridge.org/ua/academic/subjects/politics-international-relations/international-relations-and-international-organisations/negotiating-trade-developing-countries-wto-and-nafta?format=HB&isbn=9780521861786> (дата звернення 23.05.2022).
17. Mercosure The Free Trade Area of the Americas and the Future of... International Law Journal. 2003: <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2585&context=ilj>
18. Mexico-U.S. Relations: Issues for the 108th Congress. CRS Report for Congress, 2004. <https://www.everycrsreport.com/reports/RL31876.html> (pdf)
19. Hoberg G. Canada and North American Integration. Vancouver. 2000. C. 36-50.: http://qed.econ.queensu.ca/pub/cpp/SE_english/Hoberg.pdf
20. Martinez-Vazquez J., Chen D. The impact of NAFTA and options for tax reform in Mexico. c.56. 2001.: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/19536>:
<https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/87dbc807-a10e-55a9-b069-1826664e0315>
21. Odell J.S. Negotiating Trade. Developing Countries in the WTO and NAFTA // Cambridge University Press, 2006.

22. Rosenblum M. U.S. Relations with Mexico and Central America, 1977 – 1999. San Diego, 2000. 94 p.
23. Roberto C., Saucedo E., Gilmer R. W. The impact of the Maquiladora Industry on U. S. Border Cities, 2011.:
<https://www.dallasfed.org/~media/documents/research/papers/2011/wp1107.pdf> (дата звернення: 25.02.2021).
24. Carranza M. Mercosure and the end game of the FTAA negotiations: challenges and prospects after the Argentine crisis // Jstore. C. 319-337. 2004.:
https://www.jstor.org/stable/3993684?searchText=Carranza%20M.%20Mercosure%20and%20the%20end%20game%20of&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DCarranza%2BM.%2BMercosure%2Band%2Bthe%2Bend%2Bgame%2Bof&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3A5f3ca5e18f4352d2485570a2cdf6d1bb
25. Carranza M. Mercosure, the Free Trade Area of the Americas and the future of U.S. hegemony in Latin America // Fordham Law Journal, 2003. C. 1029 – 1064.
26. Hornberg J. F. Free Trade Agreements: U.S. Promotions and Oversight of Latin American Implementation. 2009. 26 с.:
<https://publications.iadb.org/publications/english/document/Free-Trade-Agreements-US-Promotion-and-Oversight-of-Latin-American-Implementation.pdf>
27. Fergusson I. F. United States -Canada Trade and Economic Relationship. Prospects and Challenges, 2011. 25.:
<https://sgp.fas.org/crs/row/RL33087.pdf> (дата звернення: 11.10.2021).
28. Villareal M. A. Mexico's Free Trade Agreements. 2017. 17 p.:
<https://sgp.fas.org/crs/row/R40784.pdf> (21.05.2023).
29. Tuomi A. K. The Canada-U.S. Free Trade Agreements: Implications for the Bilateral Trade Balance // Maryland Journal of International Law, 1988. № 13. P. 105-124.

30. Frankel J. A., Kahler M. Regionalism and Rivalry: Japan and the United States in Pacific Asia. 488 p.
31. Kimberly A. C. The creation and trade diversion in the Canada – United States FTA // Canadian Journal of Economics, 2001. C. 678 - 696.
32. Bradly J. C. From NAFTA to USMCA: Two's Company, Three's a Crowd // Latin American Journal of Trade Policy, 2018. C. 30-48.
33. Bergsten F. The United States and the World economy: Foreign Economic Policy for the next Decade. Washington, 2005. с. 454
34. Goldstein M. Canada: Economic Development under NAFTA, Dominant Economic Player under FTAA. 2001. C. 184-206.:
<https://core.ac.uk/download/pdf/147642943.pdf> (дата звернення 13.09. 2021)
35. Richardson D. J., Lionel O. U. S. Trade Policy in the 1980s: Turns – and Roads Not Taken. Chicago Press. 1994. с. 630.
36. Neumann P. Regionalism: developing tendency in the U.S. trade relations. International Journal of Management and Economics 19, 2006. C. 158-168.
37. Mera G.L. Explaining Mercosur's Survival: Strategic Sources of Argentine-Brazilian Convergence. Cambridge University Press, 2005. с. 130.
38. Poggio C.G. Brazil and the institutionalization of South America: from hemispheric estrangement to cooperative hegemony. 2011.:
http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0034-73292011000200010 (дата звернення: 18.05.2021)
39. Does revisionism work? U.S. Trade Strategy and 1995 U.S.-Japan auto dispute.c.534.:https://www.jstor.org/stable/2761322?read-now=1&seq=3#page_scan_tab_contents (16.03.2023).
40. Cordonier M.C. Sustainable Development in the Negotiation of the FTAA. // Fordham International Law Journal, 2003. C. 1118 – 1206.
41. Schwab S.C. The President's trade policy agenda. p. 16-75. 2008.
42. Walker G.K. The crisis over Kuwait, august 1990-february 1991, 1991. C.25-55.

43. Minding the Gaps: The Bush Administration and U.S. - Southeast Asia Relations. Jstore (Contemporary Southeast Asia), 2004. p.: <https://www.jstor.org/stable/25798672?read-now=1&seq=2> (20.04.23).

44. Harvard Atlas of economic complexity: <https://atlas.cid.harvard.edu/explore?country=231&queryLevel=location&product=undefined&year=1996&productClass=HS&target=Product&partner=undefined&startYear=undefined> (дата звернення: 11. 04.2021)

NYTimes:

45. America Should Start Catching Up: <https://www.nytimes.com/2001/05/18/opinion/IHT-america-should-start-catching-up.html> (дата звернення: 20. 04.2021).

46. Obama's Balancing Act on U.S. Trade policies. NY Times. 2010: <https://www.nytimes.com/2010/02/08/us/politics/08caucus.html> (дата звернення: 09. 03.2021).

47. U.S – Japan fray shakes APEC's trade goals. NY Times: <https://www.nytimes.com/1995/05/30/business/worldbusiness/IHT-usjapan-fray-shakes-apecs-trade-goals.html?searchResultPosition=7> (дата звернення: 17. 03.2021).

The Economist:

48. George Bush, protectionist. The Economist, may 7, 2002: <https://www.economist.com/leaders/2002/03/07/george-bush-protectionist> (дата звернення: 23.03.2023).

Financial Times:

49. US-Latin America: winds of change? 2011: <https://www.ft.com/content/33e0fc11-b532-3111-bcc1-2fe29bfabb1f> (дата звернення: 10.04.2023)

50. America must not leave Asia in a trade blind spot. Financial Times, 2004.: <https://www.ft.com/content/cf2bb902-4c77-11d9-835a-00000e2511c8> (20.04.2023).

51. Bush nominee embodies duality of trade policy. 2005.: <https://www.ft.com/content/e49cf220-b1d4-11d9-8c61-00000e2511c8> (дата звернення: 17.04.2023).
52. America must not leave Asia in a trade blind spot. 2009.: <https://www.ft.com/content/cf2bb902-4c77-11d9-835a-00000e2511c8>(дата звернення: 13.04.2023)
53. Trans-Pacific Partnership: Far-reaching agreement could form powerful new trade bloc. 2011.:<https://www.ft.com/content/47dd4d14-06cc-11e1-90de-00144feabdc0> (дата звернення: 18.04.2023)

The New Yorker:

54. Surowiecki J. The corporate-friendly world of the TPP. The new yorker <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/the-corporate-friendly-world-of-the-t-p-p> (дата звернення: 20.05.2023).
55. Why does Obama wants this trade so badly? The New Yorker. 2015: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/why-does-obama-want-the-trans-pacific-partnership-so-badly> (дата звернення: 29. 04.2021).
56. Атаев М. Р. Интеграционные процессы на Североамериканском континенте в условиях мировой глобализации (конец 1980-х гг. – начало XX ст.): дис.канд.ист.наук. М. 2013. 194 с.
57. Бартнев В. И. Влияние событий 11 сентября 2001 г. на политику США в сфере содействия международному развитию // Вестник московского университета. Международные отношения и мировая политика. 2011. №3. С. 184-217.
58. Буторина О. В. Понятие региональной интеграции: новые подходы // Космополис. 2005. №3. С. 136-145.

59. Вагапова Д. Ф. НАФТА: влияние интеграции на конкурентоспособность стран-членов // Российский внешнеэкономический вестник. 2011. №10. С.94-108.
60. Гончар Б. Зовнішня політика адміністрації Б. Обама на шляху відновлення американського лідерства. 2012. С. 13-59.
61. Городня Н. Д. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. Київ. 2011. С.38-96.
62. Городня Н. Д. Цивілізаційні чинники сучасного розвитку країн Східної Азії // Вісник київського національного університету ім. Т. Шевченка. 2011. С. 16-25.
63. Дмитриев С.С. Предсказуемо непредсказуемая торговая политика США против всех // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. Т.11. №2. С. 113-132.
64. Дужа І. А. Еволюція політики США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 2018.
65. Кирчанов М. Концепция развития американской внешней политики администрации Дж. Буша. Воронеж. 2007. 74 с.
66. Комкова Е. Г. Перспективы НАФТА // США и Канада: экономика, политика, культура. С. 5-19.
67. Комкова Е. Г. Североамериканская модель интеграции // ИСКРАН. М. 2011. С. 18-67.
68. Конюхевич Ю. «Мягкая сила» во внешней политике США (в годы президентства Дж. Буша младшего) // Вестник МГИМО. 2010. 16 с.
69. Костюнина Г. М. Эволюция концепции формирования общерегиональных зон свободной торговли в Латинской Америке // Российский внешнеэкономический вестник. 2008. №7. С. 16-42.
70. Кузнецов Д. А. Трансрегионализм во внешней политике США: сравнительный анализ геополитики проектов ТТП и ТТИП // Сравнительная политика и геополитика. № 8. 2017. С. 73-81.

71. Ніколаєв Є. Глобальні і регіональні торговельні угоди та національна економічна політика. Київ. 2004. 49 с.
72. Паньков В. Глобализация экономики: Qualis es et quo vadis? // Мировая экономика и международные отношения. №1. 2011. С. 16-24.
73. Печатнов В. О., Маныкин А.С. История внешней политики. М. 2012. 672 с.
74. Разумовский Д. В. Стратегии и модели внутриотраслевой специализации торговли в интеграционных объединениях Южной Америки: дис. канд. эконом. наук. М. 2016. 281 с.
75. Соколов И. А. Новое в американо-канадских отношениях и ратификация соглашений ЮСМКА // Вестник МГИМО. №13. 2020. С. 78-96.
76. Цыганков П. А. Межгосударственное сотрудничество: возможности социологического подхода // Общественные науки и современность. 1999. №1. С. 131-142.
77. Шергін С. О. Дилема азійсько-тихоокеанського регіоналізму // Науковий вісник дипломатичної академії України. 2015. Вип. 22 (2). С. 36-49.

Резюме

Бакалаврська робота присвячена дослідженню процесу становлення та розвитку зон вільної торгівлі в контексті зовнішньополітичної стратегії США. Виходячи з поставленої мети, в роботі були розглянуті основні етапи розвитку регіональних торговельних зон, виявлене місце торговельних проектів в зовнішній політиці США. Також в дослідженні були розглянуті проблеми становлення та розвитку інтеграційних процесів в країнах Латинської Америки та Азійсько-Тихоокеанського регіону. Завдяки матеріалам офіційних джерел, публіцистики, західної та східноєвропейської історіографії, а також оцінки статистичних даних, автор аналізує вплив зовнішньої торговельної політики на економіку США. Особлива увага приділяється дослідженню еволюції поглядів американських адміністрацій на зони вільної торгівлі як інструмент реалізації зовнішньої політики.

Summary

The bachelor's thesis is devoted to the study of the process of formation and development of free trade zones in the context of US foreign policy strategy. Based on the set goal, the main stages of the development of regional trade zones were considered in the work, the place of trade projects in the foreign policy of the United States was revealed. The study also considered the problems of formation and development of integration processes in the countries of Latin America and the Asia-Pacific region. In a due to the materials of official sources, journalism, Western and Eastern European historiography, as well as the evaluation of statistical data, the author analyzes the impact of foreign trade policy on the US economy. Special attention is paid to the study of the evolution of views of American administrations on free trade zones as an instrument for implementing foreign policy.